

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (Νοέμβριος 1997)

Συγγραφέας: ΤΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80, και αφού είχε εγγραφεί στις προτεραιότητες του τετάρτου προγράμματος δράσης (1987-1992)[\[1\]](#), άρχισε να δρομολογείται σε κοινοτικό επίπεδο η άμεση προστασία του συνόλου της άγριας ζωής[\[2\]](#), με σχέδιο οδηγίας που επεξεργάστηκε η Επιτροπή για την προστασία των φυσικών και ημιφυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας. Το σχέδιο υπεβλήθη ως πρώτη πρόταση στο Συμβούλιο στις 21 Σεπτεμβρίου 1988[\[3\]](#), όμως τα παραρτήματα έγιναν γνωστά το 1990[\[4\]](#), και το σύνολό της τροποποιήθηκε για τελευταία φορά το 1991[\[5\]](#). Στο τέλος της μακράς αυτής διαδικασίας, όπου δεν έλειψαν οι αντιπαραθέσεις και οι συμβιβασμοί μεταξύ των ομάδων πίεσης (lobbies), υιοθετήθηκε το τελικό κείμενο της οδηγίας 92/43 της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας[\[6\]](#), το οποίο διαφέρει πολύ από το αρχικό σχέδιο [\[7\]](#).

Μέχρι την έκδοση της οδηγίας 92/43, οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα του φυσικού περιβάλλοντος[\[8\]](#) είχαν κυρίως περιορισθεί στην προστασία της άγριας πανίδας με την έκδοση της οδηγίας 79/409 της 2ας Απριλίου 1979 για τη διατήρηση των άγριων πουλιών[\[9\]](#). Και τούτο κατ' αντιστοίχιση με το διεθνές δίκαιο[\[10\]](#), όπως η σύμβαση Ραμσάρ του 1971 για την προστασία των υγροτόπων διεθνούς ενδιαφέροντος, η σύμβαση της Βόννης του 1971 για τη διατήρηση των αποδημητικών πτηνών της άγριας πανίδας και η σύμβαση της Βέρνης του 1979 για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη, στις οποίες προσχώρησε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα[\[11\]](#) -και οι οποίες, αποτελούν συνεπώς, κοινοτικό δίκαιο[\[12\]](#), πλην της συμβάσεως Ραμσάρ[\[13\]](#)- αλλά και η Ελλάδα[\[14\]](#) με κυρωτικούς νόμους (πλην της συμβάσεως της Βόννης).

Αν και η αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον εν λόγω τομέα συζητήθηκε ενόψει της αρχής της επικουρικότητας[\[15\]](#), η υιοθέτηση της οδηγίας 92/43 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, εγγράφεται στη γενικότερη πολιτική διατήρησης της βιοποικιλότητας στην Ευρώπη ως τμήμα της κοινοτικής φυσικής κληρονομιάς[\[16\]](#), η οποία με τη σειρά της αποτελεί μέρος της βιοσφαιρικής βιοποικιλότητας. Τούτο προβλέπεται ρητά ως σκοπός της οδηγίας (άρθρο 2 και αιτιολ. σημείο 3)[\[17\]](#).

Η έννοια της βιοποικιλότητας ή βιολογικής ποικιλότητας είναι πρόσφατη. Ανάλογα με το επίπεδο οργάνωσης της ζωής σ' ένα δεδομένο χώρο, διακρίνεται[\[18\]](#) σε: α) γενετική ποικιλότητα, η οποία αναφέρεται στην ποικιλία γονιδίων και

χρωμοσωμάτων, β) στην ποικιλότητα ειδών φυτών και ζώων -ο αριθμός τους υπολογίζεται περίπου σε 10 έως 30 εκατομμύρια, ενώ έχουν περιγραφεί μόνο 1,4 εκατομμύρια[19], και γ) στην οικολογική ποικιλότητα η οποία αναφέρεται στον αριθμό των φυτοκοινοτήτων, ζωοκοινοτήτων, οικοτόπων και οικοσυστημάτων. Υπό την πιο απλή έννοια, η βιοποικιλότητα θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκφράζει τον συνολικό αριθμό των ειδών που περικλείει το σύνολο των χερσαίων και υδάτινων οικοσυστημάτων της βιόσφαιρας ?«τον συνολικό πλούτο»[20].

Οι λόγοι που επιβάλλουν την επείγουσα διατήρηση και προστασία της βιοποικιλότητας είναι τρεις[21]: πρώτον, από αυτήν εξαρτώνται πολλές οικολογικές διεργασίες και συστήματα που στηρίζουν τη ζωή και συντελούν στην ανθρώπινη επιβίωση μέσα στη φύση ως μέρος της. Δεύτερον, η επιστήμη ανακαλύπτει νέες χρήσεις των βιολογικών πόρων για γενετική βελτίωση (υψηλο-αποδοτικών και ανθεκτικών) ποικιλιών φυτών και ζώων. Τέλος, ο σπουδαιότερος λόγος είναι η εξαφάνιση των ειδών, με αυξανόμενο ρυθμό, μέσω της καταστροφής των φυσικών τους βιοτόπων, με αποτέλεσμα τη μείωση της προσαρμοστικής ικανότητας του έμβιου κόσμου. Επ' αυτού οι έρευνες των τελευταίων χρόνων είναι αποκαλυπτικές. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις[22], 25 έως 75.000 φυτικά είδη[23] θα εξαφανισθούν πριν από το έτος 2.000. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίχθηκε[24], πρόκειται κυριολεκτικά για «γενοκτονία» των ζώντων ειδών με τελικό αποτέλεσμα την αντικατάσταση της ποικιλίας από την ομοιομορφία.

Η βιοποικιλότητα αποτέλεσε και το αντικείμενο διεθνούς συμβάσεως στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο ντε Τζανέϊρο τον Ιούνιο του 1992[25], στην οποία προσχώρησε η Ευρωπαϊκή Ένωση[26] και την οποία κύρωσε η Ελλάδα το 1994[27]. Η σύμβαση αυτή τέθηκε σε ισχύ στις 29 Δεκεμβρίου 1993 και αποτελεί το πλέον ουσιαστικό -δεσμευτικό και συγκροτημένο κείμενο της Συνδιάσκεψης[28]. Ταυτόχρονα, είναι το πρώτο διεθνές κείμενο παγκόσμιας εμβέλειας με αντικείμενο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ειδικότερα[29], η σύμβαση στοχεύει, με συγκεκριμένα μέτρα υποχρεωτικού χαρακτήρα για τα κράτη-μέλη, στην προστασία των ειδών της άγριας πανίδας και αυτοφυσούς χλωρίδας, των φυσικών οικοτόπων, όπως επίσης -άνκαι δεν προκύπτει από τον τίτλο της- της άγριας ζωής σε συνάρτηση με τη βιοτεχνολογία-γενετική μηχανική. Το τελευταίο διαφοροποιεί τη σύμβαση του Ρίο από ό,τι ίσχυε ως τότε στο διεθνές δίκαιο για την άγρια ζωή, και αποτέλεσε σημείο έντονης αντιπαράθεσης των συμφερόντων των κρατών -των αναπτυσσόμενων από τη μία και των Η.Π.Α. κυρίως από την άλλη[30]- , αφού αφήνει ανοικτό το δρόμο για τη χρήση της βιοποικιλότητας με οικονομικούς σκοπούς σε συνάρτηση με τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας και άλλα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η αυτοσυντηρούμενη χρήση της βιοποικιλότητας, που εισάγει η σύμβαση μέσω της βιοτεχνολογίας[31], προβλέπει και την είσοδο των ιδιωτών στη διαχείριση της βιολογικής ποικιλομορφίας. Αν μάλιστα σ' αυτό προστεθεί και η δυνατότητα

απόκτησης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ζωντανούς τροποποιημένους οργανισμούς, δικαίως γίνεται λόγος για οπισθοδρόμηση[32] της προστασίας και της προοπτικής αναγνώρισης μίας παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς[33].

Η οδηγία όμως 92/43 διαφοροποιείται από την παραπάνω σύμβαση[34] αλλά και από την οδηγία 79/409, κυρίως ως προς τη μέθοδο προσέγγισης αλλά και τη δυναμική αντιμετώπιση της βιοποικιλότητας. Βέβαια, η τελευταία οδηγία -όπως και η οδηγία 92/43 που θα δούμε στη συνέχεια- περιέχει κατά την κλασική διάκριση[35] δύο πτυχές: η μία αφορά την προστασία των ενδιαιτημάτων (οικοτόπων) των πουλιών και η άλλη το κυνήγι και τις διάφορες μορφές απόσπασης. Μέχρι το 1989[36] το ενδιαφέρον σχετικά με την οδηγία 79/409 είχε επικεντρωθεί στη δεύτερη αυτή πτυχή.

Με την οδηγία 92/43 σημειώνεται μία αποφασιστική στροφή στην κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική υπέρ της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις[37] και για πρώτη φορά σ' ένα διεθνές εργαλείο στη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων που απειλούνται. Οι σχετικές διατάξεις (άρθρα 3-11) είναι πολύ πιο λεπτομερειακές και περίπλοκες από τις αντίστοιχες της οδηγίας 79/409 (I). Από την άλλη, η προστασία των ειδών (άρθρα 12-16), των οποίων τα ενδιαιτήματα πρέπει να προστατευθούν μέσω της δημιουργίας ειδικών ζωνών διατήρησης, ακολουθεί το πνεύμα της σύμβασης της Βέρνης του 1979[38] για τη διατήρηση της άγριας ζωής και των φυσικών οικοτόπων της Ευρώπης (II).

Από τα παραπάνω δημιουργείται η εντύπωση, όπως έχει ήδη επισημανθεί[39], μίας πληθωρικής παραγωγής κανόνων στο σχετικό τομέα, προερχόμενων από διαφορετικές έννομες τάξεις, οι οποίοι κατατείνουν βέβαια στον ίδιο προστατευτικό στόχο, «διακατέχονται όμως συχνά από διαφορετική φιλοσοφία, δομούνται σε διαφορετικές επιλογές και επιστρατεύουν διαφορετικά μέσα». Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργείται «ρευστότητα ίσως και σύγχυση για το καθεστώς που διέπει τα επί μέρους ζητήματα», πράγμα που θα διαπιστώσουμε και κατά την ανάλυση της οδηγίας 92/43.

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι, σύμφωνα με το άρθρο 23 της οδηγίας, τα κράτη-μέλη θεσπίζουν τις αναγκαίες κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν προς την οδηγία το αργότερο ως την 10η Ιουνίου 1994[40].

I. Η διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων): το δίκτυο Φύση 2000 (Natura 2000)

Κλειδί στη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων ή, ορθότερα, ενδιαιτημάτων είναι οι Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.). Με άλλα λόγια, η οδηγία, πριν απ' όλα, είναι ένα εργαλείο προστασίας των χώρων[41]. Πριν εξετάσουμε το καθεστώς που τις διέπει

(Γ), θα αναλύσουμε τη διαδικασία καθορισμού τους (Β). Αυτό όμως προϋποθέτει την αναγνώριση των οικοτόπων, οι οποίοι και ορίζονται λεπτομερειακά στην οδηγία (Α).

A. Η αναγνώριση των οικοτόπων

Η οδηγία διακρίνει ανάμεσα στους «φυσικούς οικοτόπους» και τους «οικοτόπους ενός είδους».

- Σύμφωνα με το άρθρο 1 β), ως «φυσικοί οικότοποι» νοούνται οι χερσαίες περιοχές ή υγρά τοπία που διακρίνονται χάρη στα βιολογικά και μη βιολογικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους, είτε είναι εξ ολοκλήρου φυσικές είτε ημιφυσικές.

- Ως «οικότοπος ενός είδους» χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με το άρθρο 1 στ), το περιβάλλον το οριζόμενο από βιολογικούς και μη βιολογικούς χαρακτηριστικούς παράγοντες, στο οποίο ζει το είδος σ' ένα από τα στάδια του βιολογικού του κύκλου.

Στο άρθρο 1 προσδιορίζονται επίσης εννοιολογικά και οι όροι, τους οποίους θα συναντήσουμε και θα ορίσουμε στη συνέχεια[42]: διατήρηση, φυσικοί οικότοποι κοινοτικού ενδιαφέροντος, τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας, κατάσταση της διατήρησης ενός φυσικού οικότοπου, είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος, είδη προτεραιότητας, κατάσταση διατήρησης ενός είδους, τόπος, τόπος κοινοτικής σημασίας, δείγμα και ειδική ζώνη διατήρησης.

Ακρογωνιαίος λίθος του συστήματος προστασίας της οδηγίας 92/43 είναι, σύμφωνα με το άρθρο 3, η δημιουργία «ενός συνεκτικού ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου ειδικών ζωνών, επονομαζόμενο «Natura 2000» (Φύση 2000). Το δίκτυο αυτό αποτελείται από τρία στοιχεία:

1) Κατ' αρχήν περιλαμβάνει τόπους όπου ευρίσκονται τύποι φυσικών οικοτόπων που εμφανίζονται στο παράρτημα I της οδηγίας. Η ταξινόμηση αυτών των οικοτόπων προέρχεται από το πρόγραμμα Corine[43]. Περιλαμβάνει 207 τύπους φυσικών οικοτόπων και θεματοποιείται ως εξής:

- Παράκτιοι και αλοφυτικοί οικότοποι.
- Παράκτιες και ενδοχωρικές θίνες.
- Οικότοποι γλυκών υδάτων.
- Εύκρατα χέρσα εδάφη (landes) και λόχμες.
- Λόχμες με σκληρόφυλλη βλάστηση (matorrals).

- Φυσικές και ημιφυσικές χλωώδεις διασπάσεις.
- Υψηλοί και χαμηλοί τύρφωνες.
- Βραχώδεις οικότοποι και σπήλαια, και
- Δάση.

2) Το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει επίσης τους οικοτόπους των ειδών που εμφανίζονται στο παράρτημα II (ζωικά και φυτικά είδη). Αυτά τα είδη είναι «είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος», δηλαδή είδη όπου διατρέχουν κίνδυνο, ευπρόσβλητα, σπάνια ή ενδημικά (άρθρο 1, I της οδηγίας). Ήτοι συνολικά 508 είδη από τα οποία 199 είδη ζωικά (35 θηλαστικά[44], 19 ερπετά, 19 αμφίβια, 63 ψάρια[45] και 57 ασπόνδυλα) και 309 φυτικά είδη. Εδώ κατατάσσονται είδη που, όπως γράφει ο *N. de Sadeleer*[46], έχουν γίνει «βεντέτες» στο πλατύ κοινό παρά τη θέλησή τους χάριν... της απειλής εξαφάνισής των.

3) Τέλος, το άρθρο 3 της οδηγίας προσθέτει ότι το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει επίσης τις ζώνες ειδικής προστασίας (Ζ.Ε.Π.) που τα κράτη-μέλη καθόρισαν δυνάμει της οδηγίας 79/409 για τα άγρια πουλιά[47], [48]. Συνεπώς, οι τόποι που σύμφωνα με τα ορνιθολογικά κριτήρια του άρθρου 4 παρ. 1 και 2 αυτής της οδηγίας κατατάσσονται σε Ζ.Ε.Π. παίζουν, όπως θα δούμε στη συνέχεια (B), έναν έμμεσο ρόλο[49] στη διαδικασία καθορισμού των Ε.Ζ.Δ. της οδηγίας 92/43. Αφού δηλαδή αποτελούν μέρος του δικτύου Natura 2000, η ύπαρξή τους λαμβάνεται υπόψη ως στοιχείο καθορισμού άλλων ζωνών ως Ε.Ζ.Δ.

4) Έτσι συντιθέμενο το Natura 2000 έχει ως στόχο να διασφαλίσει τη διατήρηση ή την αποκατάσταση σε «μία ικανοποιητική[50] κατάσταση διατήρησης» των τύπων φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των οικείων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής των ειδών αυτών (άρθρ. 3 παρ. 1). Η (νέα) νομική έννοια της «κατάστασης διατήρησης», η οποία πρωτοεμφανίστηκε στη σύμβαση της Βόννης του 1979 για την προστασία των αποδημητικών πουλιών, φαίνεται να λειτουργεί ως βάση υποχρέωσης αποτελέσματος[51]. Σύμφωνα με το άρθρο 1 της οδηγίας κρίνεται ως «ικανοποιητική» μία κατάσταση διατήρησης, όταν συνυπάρχουν τρία στοιχεία ανάλογα με το εάν πρόκειται για φυσικό οικότοπο ή οικότοπο είδους.

Για την πρώτη περίπτωση, πρέπει (ε):

- η περιοχή της φυσικής κατανομής του φυσικού οικοτόπου και οι εκτάσεις που περιέχει να μένουν σταθερές ή να αυξάνονται.
- η δομή και οι ειδικές λειτουργίες που απαιτούνται για τη μακροπρόθεσμη συντήρησή

του να υφίστανται κατά το προβλεπτό μέλλον και

- η κατάσταση της διατήρησης των χαρακτηριστικών ειδών να κρίνεται ικανοποιητική.

Για τη δεύτερη περίπτωση, πρέπει (θ):

- τα δεδομένα σχετικά με την πορεία των πληθυσμών του οικείου είδους να δείχνουν ότι το είδος αυτό εξακολουθεί και μπορεί να εξακολουθεί μακροπρόθεσμα να αποτελεί ένα ζωτικό στοιχείο των φυσικών οικοτόπων στους οποίους ανήκει.

- η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους αυτού να μη φθίνει ούτε να υπάρχει κίνδυνος να μειωθεί κατά το προβλεπτό μέλλον και να υπάρχει και να συνεχίσει πιθανόν να υπάρχει ένας οικότοπος σε επαρκή έκταση, ώστε οι πληθυσμοί του να διατηρηθούν μακροπρόθεσμα.

Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 3 της οδηγίας, τα κράτη-μέλη, στις περιπτώσεις όμως που το κρίνουν αναγκαίο, συμβάλλουν στην οικολογική συνοχή του Natura 2000, διατηρώντας και ενδεχομένως αναπτύσσοντας στοιχεία του τοπίου πρωταρχικής σημασίας για την άγρια πανίδα και χλωρίδα. Επ' αυτού το άρθρο 10 εδ. 2 αποσαφηνίζει τα στοιχεία του τοπίου: πρόκειται για όσα, λόγω της γραμμικής και συνεχούς δομής τους -όπως είναι τα υδάτινα ρεύματα και οι όχθες τους ή τα παραδοσιακά συστήματα προσδιορισμού των ορίων των αγρών- ή του συνδυαστικού ρόλου τους -όπως είναι τα τενάγη ή τα άλση- είναι απαραίτητα για τη μετανάστευση, τη γεωγραφική κατανομή και τη γενετική ανταλλαγή άγριων ειδών. Συνεπώς, παρά τη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών στη συμβολή της οικολογικής συνοχής του Natura 2000, το άρθρο 10 της οδηγίας συμπληρώνει την ίδρυση των Ε.Ζ.Δ.[\[52\]](#).

Πριν εξετάσουμε το καθεστώς αυτών των ζωνών, πρέπει να δούμε τη διαδικασία καθορισμού τους.

B. Η διαδικασία καθορισμού των Ε.Ζ.Α.

Η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην οδηγία 92/43 και στην οδηγία 79/409 έγκειται στη θέσπιση, από την πρώτη, μίας διαδικασίας επιλογής των Ε.Ζ.Α. καθαρά κοινοτικής που βασίζεται στη στενή συνεργασία Επιτροπής και κρατών-μελών, αντί να υποχρεωθούν τα κράτη-μέλη να χαρακτηρίσουν από μόνα τους ζώνες στο ίδιο τους το έδαφος.[\[53\]](#). Αντίθετα επίσης με τη διαδικασία επιλογής των Ζ.Ε.Π. της οδηγίας 79/409, τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 92/43 προβλέπουν κατά τρόπο πολύ λεπτομερειακό και περίπλοκο[\[54\]](#) τη διαδικασία καθορισμού των Ε.Ζ.Α., η οποία διακρίνεται σε κοινή (άρθρο 4) και εξαιρετική (άρθρο 5).

Όμως η ακριβής, μακρά και περίπλοκη αυτή διαδικασία δεν προβλέπεται, όταν πρόκειται να αποχαρακτηρισθεί μία Ε.Ζ.Δ. Πράγματι, σύμφωνα με το αόριστο και συνοπτικό άρθρο 9 της οδηγίας 92/43, η Επιτροπή θα προβαίνει περιοδικά σε εκτίμηση της συμβολής του Natura 2000 στην πραγματοποίηση των στόχων της οδηγίας. «Κατ' αυτήν την εκτίμηση είναι δυνατό να εξετάζεται ο αποχαρακτηρισμός μίας ειδικής ζώνης προστασίας[55], όταν η φυσική εξέλιξη, διαπιστούμενη χάρη στην εποπτεία που προβλέπεται στο άρθρο 11[56], το δικαιολογεί». Ορθώς έχει επισημανθεί[57] ότι η ασάφεια αυτής της διάταξης μπορεί να προκαλέσει σημαντικές δυσκολίες ερμηνείας.

1. Η κοινή διαδικασία

Αυτή περιλαμβάνει τρία χρονικά στάδια:

α. Το πρώτο στάδιο (άρθρο 4 παρ. 1)

Κάθε κράτος προτείνει έναν κατάλογο από τόπους, όπου υποδεικνύονται οι τύποι φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και τα τοπικά είδη του παραρτήματος II της οδηγίας που απαντώνται εκεί. Για τη σύνταξη αυτού του καταλόγου λαμβάνονται υπόψη τα κριτήρια που καθορίζονται στο παράρτημα III της οδηγίας και «σχετικές[58] επιστημονικές πληροφορίες».

Όταν πρόκειται για ζωικά είδη που καταλαμβάνουν εκτεταμένες εκτάσεις, αυτοί οι τόποι (που αναφέρονται στον παραπάνω κατάλογο) συμπίπτουν με τους τόπους, οι οποίοι περιλαμβάνονται στην περιοχή της φυσικής κατανομής αυτών των ειδών, (και) οι οποίοι παρουσιάζουν τα ουσιώδη φυσικά ή βιολογικά στοιχεία για τη ζωή ή την αναπαραγωγή τους.

Όταν πρόκειται για υδρόβια είδη που καταλαμβάνουν εκτεταμένες περιοχές, αυτοί οι τόποι προτείνονται μόνο εάν είναι δυνατό να προσδιορισθεί σαφώς μία ζώνη που παρουσιάζει τα ουσιώδη φυσικά ή βιολογικά στοιχεία για τη ζωή ή την αναπαραγωγή τους.

Ο κατάλογος διαβιβάζεται στην Επιτροπή μέσα σε τρία χρόνια από τη γνωστοποίηση της οδηγίας, ήτοι το 1995, μαζί με τις πληροφορίες για κάθε τόπο. Οι πληροφορίες αυτές περιλαμβάνουν ένα χάρτη του τόπου, την ονομασία, τη θέση, την έκτασή του καθώς και τα δεδομένα που προκύπτουν από την εφαρμογή των κριτηρίων του παραρτήματος III. Τα τελευταία παρέχονται βάσει ενός εντύπου[59] που καταρτίζει η Επιτροπή σε συνεργασία με μία ολιγομελή Επιτροπή, σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας. Αυτός ο κατάλογος μπορεί ενδεχομένως να προσαρμοσθεί, ύστερα από πρόταση των κρατών-μελών, βάσει των αποτελεσμάτων της εποπτείας της κατάστασης διατήρησης των ειδών και των οικοτόπων την οποία οφείλουν τα

κράτη να διασφαλίζουν, λαμβάνοντας υπόψη τους κυρίως τους τύπους φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας και τα είδη προτεραιότητας (άρθρο 11).

Ας σημειωθεί ότι πολλά κράτη-μέλη δεν είχαν ακόμη διαβιβάσει μέχρι τις 4 Σεπτεμβρίου 1995 στην Επιτροπή τον κατάλογο με τις συνοδευτικές πληροφορίες[60].

β. Το δεύτερο στάδιο (άρθρο 4, παρ. 2)

Η Επιτροπή, σε συμφωνία με τα κράτη-μέλη, καταρτίζει ένα σχέδιο καταλόγου «τόπων κοινοτικής σημασίας»[61]. Από τον κατάλογο αυτό προκύπτουν οι τόποι στους οποίους απαντώνται ένας ή περισσότεροι τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας[62], ή ένα ή περισσότερα είδη προτεραιότητας[63].

Εκείνο όμως που πρέπει να υπογραμμισθεί εδώ είναι ότι το παραπάνω σχέδιο καταλόγου καταρτίζεται στα πλαίσια πέντε «φυσικών διαμερισμάτων». Πράγματι, οι διαμελισμοί του περιβαλλοντικού δικαίου δεν συμπίπτουν με τους παραδοσιακούς διοικητικούς διαμελισμούς[64]. Έτσι, σύμφωνα με την οδηγία, για το σκοπό αυτό το ευρωπαϊκό έδαφος διαμελίζεται σε πέντε βιογεωγραφικές περιοχές: αλπική, ατλαντική, ηπειρωτική, μακαρωνησιωτική και μεσογειακή (άρθρο 1, γ, iii).

Εξάλλου, τα κράτη-μέλη των οποίων οι τόποι με τύπους φυσικών οικοτόπων και είδη που έχουν προτεραιότητα αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 5% του εθνικού εδάφους μπορούν, σε συμφωνία με την Επιτροπή, να ζητήσουν ελαστικότερη εφαρμογή των κριτηρίων που απαριθμούνται στο παράρτημα III (στάδιο 2) για την επιλογή του συνόλου των τόπων κοινοτικής σημασίας στο έδαφός τους.

Σε τελική φάση, ο κατάλογος των επιλεγμένων τόπων κοινοτικής σημασίας, στον οποίο καταδεικνύονται οι τόποι όπου απαιτούνται ένας ή περισσότεροι τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας ή ένα ή περισσότερα είδη προτεραιότητας, καταρτίζεται από την Επιτροπή. Η διαδικασία είναι αυτή που προβλέπει το άρθρο 21. Αυτός ο κατάλογος καταρτίζεται μέσα σε μία εξαετία (ήτοι 1998) από την κοινοποίηση της οδηγίας (άρθρο 4, παρ. 3).

γ. Το τρίτο στάδιο (άρθρο 4, παρ. 4)

Όταν ένας τόπος κοινοτικής σημασίας επιλέχθηκε, σύμφωνα με τα αμέσως προηγούμενα, το κράτος-μέλος του επιλεγμένου αυτού τόπου οφείλει να τον ορίσει ως «ειδική ζώνη διατήρησης» (Ε.Ζ.Δ.) «το ταχύτερο δυνατόν» και το αργότερο μέσα σε μία εξαετία.

Το κράτος, με την προηγούμενη απόφασή του, καθορίζει τις προτεραιότητες σε

συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική (ευνοϊκή) κατάσταση διατήρησης ενός τύπου φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I ή ενός είδους του παραρτήματος II και για την συνεκτικότητα του Natura 2000, καθώς και σε συνάρτηση με τους κινδύνους υποβάθμισης ή καταστροφής που επαπειλούν τους εν λόγω τόπους.

Συνοψίζοντας, οι καταληκτικές χρονολογίες εφαρμογής της οδηγίας 92/43 είναι οι ακόλουθες[65]:

- Πρώτο στάδιο (10 Ιουνίου 1995): περιφερειακή και νομαρχιακή καταγραφή.
- Δεύτερο στάδιο (10 Ιουνίου 1998): καθορισμός των τόπων του δικτύου Natura 2000.
- Τρίτο στάδιο (10 Ιουνίου 2004): έσχατη ημερομηνία για τον καθορισμό των Ε.Ζ.Δ. από τα κράτη-μέλη.

2. Η εξαιρετική διαδικασία

Η διαδικασία αυτή προβλέπεται από το άρθρο 5 της οδηγίας. Αφορά τις κατ' εξαίρεση (έκτακτες) περιπτώσεις, όπου η Επιτροπή διαπιστώνει την παράλειψη από έναν εθνικό κατάλογο που αναφέρεται στο άρθρο 4 παρ. 1 -δηλαδή τον πρώτο κατάλογο που, όπως είδαμε παραπάνω, καταρτίζεται με πρωτοβουλία των κρατών- ενός τόπου που περικλείει έναν τύπο φυσικού οικοτόπου ή είδος προτεραιότητας.

Όταν η Επιτροπή διαπιστώσει αυτήν την παράλειψη βάσει «πρόσφορων[66] και αξιόπιστων επιστημονικών πληροφοριών» και εκτιμήσει ότι η εγγραφή στον κατάλογο είναι απαραίτητη για τη διατήρηση αυτού του τύπου οικοτόπου προτεραιότητας ή για την επιβίωση αυτού του είδους προτεραιότητας, κινείται η διαδικασία διμερούς συνεννόησης μεταξύ του εν λόγω κράτους-μέλους και της Επιτροπής, προκειμένου να γίνει αντιπαραβολή των επιστημονικών δεδομένων που χρησιμοποίησαν τα δύο μέρη. Από το όλο πνεύμα της διατάξεως προκύπτει ότι την πρωτοβουλία για την κίνηση αυτής της διαδικασίας την έχει η Επιτροπή.

Αν η διαφορά δεν επιλυθεί μέσα σ' ένα εξάμηνο, η Επιτροπή διαβιβάζει στο Συμβούλιο πρόταση σχετικά με την επιλογή του «επίδικου» τόπου ως τόπου κοινοτικής σημασίας. Το Συμβούλιο αποφασίζει ομόφωνα μέσα σε τρεις μήνες από την ημερομηνία υποβολής της πρότασης. Τέλος, κατά την περίοδο της συνεννόησης και εν αναμονή της απόφασης του Συμβουλίου, ο οικείος τόπος υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 2 της οδηγίας (που αφορά στο καθεστώς των Ε.Ζ.Δ.), πράγμα που οδηγεί στο «πάγωμά»[67] του μέχρι την τελική απόφαση.

Πάντως, η σκοπιμότητα της παραπάνω εξαιρετικής διαδικασίας δύσκολα εξηγείται,

αφού τα κράτη-μέλη εκ των πραγμάτων (εκ ...θέσεως) αλλά και εξ ορισμού (άρθρο 4 παρ. 1 και άρθρο 1, ιβ) είναι τα πλέον ικανά να αναγνωρίσουν τους τόπους[68].

Γ. Το καθεστώς των Ε.Ζ.Δ.

Σύμφωνα με τα άρθρα 6 έως 8 της οδηγίας 92/43, το καθεστώς των Ε.Ζ.Δ. περιλαμβάνει αφενός τη διαχείριση και διατήρησή τους (1) και αφετέρου τη συγχρηματοδότηση (2).

Πρώτα όμως το άρθρο 1, ιβ προσδιορίζει μία Ε.Ζ.Δ. ως τόπο κοινοτικής σημασίας που ορίζουν τα κράτη-μέλη με μία κανονιστική, διοικητική ή/και συμβατική πράξη, στον οποίο εφαρμόζονται τα μέτρα διατήρησης που απαιτούνται για τη διατήρηση και την αποκατάσταση σε ικανοποιητική (ευνοϊκή) κατάσταση διατήρησης των φυσικών οικοτόπων ή και των πληθυσμών των ειδών για τα οποία ορίσθηκε ο τόπος.

1. Η διατήρηση και διαχείριση

Η υπόδειξη μίας Ε.Ζ.Δ. επιφέρει τέσσερις συνέπειες:

- Για μία Ε.Ζ.Δ. τα κράτη οφείλουν να καθορίσουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης. Αυτά συνεπάγονται ενδεχομένως κατάλληλα ειδικά σχέδια διαχείρισης για τους τόπους ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης, και κατάλληλα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβασιακά μέτρα που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους (άρθρο 6 παρ. 1). Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένταξη των Ε.Ζ.Δ. σ' ένα ευρύτερο σύνολο χωροταξικής διευθέτησης του κράτους[69].
- Η δεύτερη συνέπεια που προβλέπει η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου 6 έχει προληπτικό χαρακτήρα: τα κράτη-μέλη θεσπίζουν κατάλληλα μέτρα, ώστε στις Ε.Ζ.Δ. να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών, όπως επίσης και οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη. Οι ενοχλήσεις αυτές πρέπει να αποφεύγονται στο βαθμό που θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις για τους στόχους της οδηγίας[70], [71].
- Η παράγραφος 3 του άρθρου 6 αφορά στην (προηγούμενη) εκτίμηση των επιπτώσεων ενός σχεδίου που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένο ή απαραίτητο για τη διαχείριση του τόπου. Εάν αυτό το σχέδιο καθ' εαυτό, ή με άλλα σχέδια από κοινού, είναι δυνατό να επηρεάζει σημαντικά αυτόν τον τόπο, εκτιμάται δεόντως από τις εθνικές αρχές ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει της εκτίμησης των επιπτώσεων, οι εθνικές αρχές δεν συμφωνούν για το σχέδιο, παρά μόνο αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου και, «ενδεχομένως»[72], αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη (εδαφ. 2). Ας

σημειωθεί ότι η Επιτροπή είχε προτείνει στην αρχική πρότασή της (άρθρο 11), για μεγαλύτερη νομική ασφάλεια, ρητή τροποποίηση της οδηγίας 85/337 (άρθρο 4) της 27ης Ιουνίου 1985 σχετικά με τις επιπτώσεις ορισμένων δημόσιων και ιδιωτικών σχεδίων στο περιβάλλον[73], όπου επέβαλε προηγούμενη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, για όλα τα σχέδια συνδεόμενα με μία προστατευμένη ζώνη ή δυνάμενα να έχουν επίπτωση σε μία τέτοια ζώνη. Ιδιαίτερα, η απουσία ρητής αναφοράς στις δικονομικές εγγυήσεις που προβλέπει αυτή η οδηγία (συμμετοχή του κοινού[74]), μπορεί να οδηγήσει σε μία χαλαρή ερμηνεία των υποχρεώσεων που πηγάζουν από την οδηγία 92/43[75]. Όμως, σύμφωνα με την τροποποίηση της οδηγίας 85/337 που έγινε με την οδηγία 97/11/EK του Συμβουλίου της 3ης Μαρτίου 1997[76], η ύπαρξη γεωγραφικού κριτηρίου σχετικά με ειδικές περιοχές προστασίας που καθορίζουν τα κράτη-μέλη σύμφωνα με τις οδηγίες 79/409 και 92/43 «δεν συνεπάγεται ότι τα έργα στις περιοχές αυτές θα πρέπει αυτομάτως να υποβάλλονται σε εκτίμηση βάσει της παρούσας οδηγίας» (προοίμιο, αιτιολ. σημ. 10). Πάντως είναι αξιοσημείωτο, ότι για πρώτη φορά στο κοινοτικό δίκαιο εργαλεία προγραμματισμού των κρατών-μελών υπόκεινται σε διαδικασία περιβαλλοντικής εκτίμησης[77].

Στον ίδιο τομέα, το άρθρο 6 παρ. 4 καθορίζει τα όρια (εξαιρέσεις) των προηγούμενων προληπτικών μέτρων. Έτσι, εάν, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης των επιπτώσεων και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων, ένα σχέδιο πρέπει να πραγματοποιηθεί «για άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος» στους οποίους περιλαμβάνονται κοινωνικοί ή οικονομικοί λόγοι[78] και λόγοι δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας, το κράτος-μέλος λαμβάνει κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο[79], ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία συνολικής συνοχής του Natura 2000. Επιπροσθέτως, το κράτος ενημερώνει σχετικά την Επιτροπή.

Αν και φαίνεται ότι το άρθρο αυτό αντίκειται στη νομολογία του ΔΕΚ, σχετικά με την οδηγία 79/409[80], ως προς τη δυνατότητα των κρατών-μελών να δικαιολογήσουν, βάσει των παραπάνω λόγων, ένα σχέδιο που επιδεινώνει ένα προστατευμένο ενδιαίτημα, εντούτοις η δυνατότητα αυτή περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο, αφού οι προβαλλόμενοι λόγοι πρέπει να είναι «σημαντικού δημοσίου συμφέροντος» και «επιτακτικοί».

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην προϋπόθεση της έλλειψης εναλλακτικών λύσεων. Πράγματι, οι εξαιρέσεις για την πραγματοποίηση των σχεδίων δεν μπορούν να γίνουν δεκτές, παρά μόνο εάν το κράτος-μέλος αποδείξει, ενδεχομένως με τη βοήθεια της μελέτης των επιπτώσεων, ότι δεν υπήρχε εναλλακτική λύση.

Εξάλλου, το τελευταίο εδάφιο του ίδιου άρθρου περιορίζει ακόμη περισσότερο τη δυνατότητα των κρατών για την υλοποίηση σχεδίων χωροταξικών διευθετήσεων.

Πράγματι, εάν τα τελευταία αφορούν σε τόπους όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας ή και ένα είδος προτεραιότητας, τότε μπορούν να προβληθούν (για την υλοποίησή τους) μόνο επιχειρήματα σχετικά με την υγεία των πολιτών και τη δημόσια ασφάλεια ή σχετικά με θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον ή, κατόπιν γνωμοδοτήσεως της Επιτροπής, άλλοι επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, στους οποίους όμως αυτή τη φορά δεν περιλαμβάνονται, *a contrario*, κοινωνικο-οικονομικοί λόγοι[81].

Τέλος, όπως έχει ήδη αναφερθεί[82], οι παραπάνω συνέπειες (εκτός της πρώτης) της διαχείρισης και διατήρησης μίας Ε.Ζ.Δ. είναι πλέον κοινές με αυτές των Ζ.Ε.Π. της οδηγίας 79/409. Πράγματι, το άρθρο 7 της οδηγίας 92/43 ορίζει ότι οι υποχρεώσεις του άρθρου 6 παρ. 2, 3 και 4 αντικαθιστούν εκείνες του άρθρου 4 παρ. 4 εδ. πρώτο, που εφαρμόζονται στις Ζ.Ε.Π., της οδηγίας 79/409[83] «από την ημερομηνία θέσης σε εφαρμογή της οδηγίας 92/93 και από την ημερομηνία της ταξινόμησης ή της αναγνώρισης δυνάμει της οδηγίας 79/409». Κατά συνέπεια, το καθεστώς διαχείρισης και διατήρησης των Ζ.Ε.Π. γίνεται πιο αυστηρό[84].

Σε σχέση με τα προηγούμενα παρατηρούμε ότι η διαχείριση και η διατήρηση των Ε.Ζ.Δ. (άρθρο 6, παρ. 2, 3 κι 4) είναι πολύ λεπτομερειακή (ιδίως σε σχέση με την οδηγία 79/409), πράγμα που της προσδίδει άμεση ισχύ[85]. Παράλληλα όμως, τα κράτη-μέλη οφείλουν, «σε πλήρη εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας, να καθορίσουν τη φύση των μέτρων που θα θέσουν σε εφαρμογή, διότι για την οδηγία μόνο το αποτέλεσμα μετράει»[86].

2. Η συγχρηματοδότηση

Είναι προφανές ότι η κοινή ευθύνη των κρατών-μελών να ευνοήσουν τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των ειδών προτεραιότητας συνεπάγεται υπερβολική οικονομική επιβάρυνση για μερικά κράτη, τα λιγότερο προνομιούχα[87]. Σύμφωνα με το προοίμιο της οδηγίας[88] που αναγνωρίζει αυτή την κατάσταση, τούτο οφείλεται σε δύο λόγους: αφενός στην άνιση κατανομή αυτών των οικοτόπων και ειδών ανά την Κοινότητα και αφετέρου στο γεγονός ότι η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» περιορισμένη μόνο εφαρμογή μπορεί να έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση διατήρησης της φύσης. Ως εκ τούτου αποφασίσθηκε[89] να υπάρξει, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, συνεισφορά με κοινοτική συγχρηματοδότηση, οι όροι υλοποίησης της οποίας καθορίζονται στο άρθρο 8 της οδηγίας.

- Έτσι, κατά το στάδιο όπου τα κράτη προτείνουν στην Επιτροπή τους τόπους που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως Ε.Ζ.Δ. αποστέλλουν παράλληλα και τις εκτιμήσεις τους σχετικά με τα ποσά που κρίνουν αναγκαία στα πλαίσια της κοινοτικής συγχρηματοδότησης. Ας σημειωθεί ότι οι παραπάνω εκτιμήσεις δεν αφορούν παρά τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από το άρθρο 6 παρ. 1[90], δηλαδή τα μέτρα

διατήρησης και τα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα.

Στη συνέχεια, η Επιτροπή, σε συμφωνία με καθένα από τα ενδιαφερόμενα κράτη-μέλη, προσδιορίζει, όσον αφορά τους τόπους κοινοτικής σημασίας για τους οποίους ζητείται συγχρηματοδότηση, τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση ή επαναφορά σε ικανοποιητική κατάσταση προστασίας των τύπων φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας και ειδών προτεραιότητας, καθώς και το συνολικό κόστος που συνεπάγονται τα μέτρα αυτά. Κατά συνέπεια, ο ρόλος της Επιτροπής είναι εδώ πολύ σημαντικός[91].

- Σ' ένα τρίτο στάδιο, η Επιτροπή, σε συμφωνία με το ενδιαφερόμενο κράτος-μέλος, εκτιμά το αναγκαίο ποσό της χρηματοδότησης που απαιτείται, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, τη συγκέντρωση στο έδαφος του κράτους-μέλους φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας ή/και ειδών προτεραιότητας και τις σχετικές επιβαρύνσεις που συνεπάγονται για κάθε κράτος-μέλος τα απαιτούμενα μέτρα.

- Με βάση τις δύο παραπάνω διαδοχικές εκτιμήσεις, η Επιτροπή θεσπίζει πλαίσιο δράσης προτεραιότητας[92] με συγχρηματοδοτούμενα μέτρα, όταν ο συγκεκριμένος τύπος χαρακτηρίστηκε ως Ε.Ζ.Δ.

Τέλος, προβλέπεται επανεξέταση των μέτρων που δεν περιελήφθησαν στο πλαίσιο δράσης λόγω ελλείψεως επαρκών πόρων, καθώς και εκείνων που έχουν περιληφθεί στο ενλόγω πλαίσιο αλλά δεν έχουν λάβει την αναγκαία συγχρηματοδότηση ή συγχρηματοδοτήθηκαν μόνο ενμέρει. Η επανεξέταση γίνεται κάθε δύο χρόνια[93]. Η λήψη των παραπάνω μέτρων μπορεί να αναβληθεί από τα κράτη. Στην περίπτωση αυτή, τα κράτη έχουν υποχρέωση να αποφεύγουν τη λήψη μέτρων που ενδέχεται να επιδεινώσουν την κατάσταση της ζώνης. Η χρηματοδότηση των μέτρων διατήρησης μπορεί να γίνει από το χρηματοδοτικό εργαλείο για το περιβάλλον (LIFE) που θεσπίστηκε με τον κανονισμό 1973/92/ΕΟΚ της 21ης Μαΐου 1992[94].

Η συγκεκριμένη συγχρηματοδότηση συνάδει με τη γενικότερη φιλοσοφία της Κοινότητας στον τομέα της πολιτικής περιβάλλοντος (άρθρο 130Σ παρ. 4), όπου το Συμβούλιο μπορεί να εγκρίνει προσωρινές παρεκκλίσεις ή οικονομική συνδρομή του Ταμείου Συνοχής, στο βαθμό που ένα περιβαλλοντικό μέτρο συνεπάγεται δυσανάλογο κόστος για τις δημόσιες αρχές του κράτους-μέλους.

Σύμφωνα με το άρθρο 130Δ ΣυνθΕΕ, το νεοδημιουργηθέν Ταμείο Συνοχής θα μπορούσε να συμμετέχει χρηματοδοτικά σε περιβαλλοντικά σχέδια που συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων του άρθρου 130Ρ ΣυνθΕΕ και σε σχέδια διευρωπαϊκών δικτύων στον τομέα της υποδομής των μεταφορών, στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία[95]. Όμως μέχρι τώρα φαίνεται ότι τα περισσότερα χρηματοδοτούμενα από το Ταμείο Συνοχής σχέδια αφορούν στην υποδομή των

μεταφορών. Μόλις χρειάζεται να επισημάνει κανείς ότι τα έργα αυτά -και με βάση την αρνητική μέχρι τώρα εμπειρία των διαρθρωτικών ταμείων- μπορούν να έχουν αρνητικό αποτέλεσμα στην προστασία των φυσικών οικοτόπων[96]. Για το λόγο αυτό, η Επιτροπή, σε ανακοίνωση της 22ας Οκτωβρίου 1996 προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή των Περιφερειών και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή για την υλοποίηση του κοινοτικού δικαίου του περιβάλλοντος[97], υπενθυμίζει ότι οι κοινοτικές χρηματοδοτήσεις πρέπει, σύμφωνα με την αρχή της ενσωμάτωσης, να λαμβάνουν υπόψη την περιβαλλοντική νομοθεσία της Κοινότητας. Κατά την ανακοίνωση, η Κοινότητα δεν πρέπει να συγχρηματοδοτεί σχέδια με αρνητική επίπτωση στα οικολογικά συμφέροντα που προστατεύονται από την κοινοτική νομοθεσία.

II. Η προστασία των ειδών

Η δεύτερη βασική πτυχή της οδηγίας 92/43 αφορά στην προστασία των άγριων ειδών. Ως προς αυτό η οδηγία βασίζεται, γενικά, στη δομή της σύμβασης της Βέρνης του 1979 σχετικά με τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης[98]. Έτσι, όπως και αυτή, η οδηγία διακρίνει τα είδη που βρίσκονται σε καθεστώς αυστηρής προστασίας (Α) και τα είδη που βρίσκονται σε καθεστώς διαχείρισης (Β). Κατά συνέπεια, αντίθετα με την οδηγία 79/409, η οδηγία για τη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας δεν θεσπίζει ένα γενικό καθεστώς προστασίας των ζωικών και φυτικών ειδών που ζουν στο έδαφος της Κοινότητας. Τα προστατευτικά μέτρα αφορούν ένα μικρό αριθμό ειδών[99]. Τα κράτη-μέλη φροντίζουν για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των πληθυσμών των ειδών που εμφανίζονται στα παραρτήματα IV και V. Τέλος, από το παραπάνω καθεστώς προστασίας προβλέπονται παρεκκλίσεις (Γ).

A. Τα είδη σε καθεστώς αυστηρής προστασίας

Πράγματι, τα άρθρα 12 και 13 της οδηγίας 92/43 προβλέπουν ότι τα κράτη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να θεσπίσουν ένα καθεστώς αυστηρής προστασίας των ζωικών ειδών που αναφέρονται στο σημείο α) και των φυτικών ειδών που αναφέρονται στο σημείο β) του καταλόγου του παραρτήματος IV[100]. Εκεί τα είδη αυτά χαρακτηρίζονται ως «κοινοτικού ενδιαφέροντος»[101].

Ας σημειωθεί ότι οι τροποποιήσεις του παραρτήματος IV εγκρίνονται από το Συμβούλιο των Υπουργών με ομοφωνία, ύστερα από πρόταση της Επιτροπής (άρθρο 19 εδ. 2).

1.- Το σύστημα της προστασίας των ζωικών ειδών (σημείο α του παραρτήματος IV) περιλαμβάνει, σύμφωνα με το άρθρο 12, τρεις σειρές διατάξεων[102]:

α) Οι γενικές απαγορεύσεις αυστηρής προστασίας

Αυτές συνίστανται στην απαγόρευση:

- Κάθε μορφής σύλληψης ή θανάτωσης εκ προθέσεως,
- Παρενόχλησης (διατάραξης) εκ προθέσεως, ιδίως κατά την περίοδο της αναπαραγωγής, της εξάρτησης, της χειμερίας νάρκης και της μετανάστευσης,
- Της εκ προθέσεως καταστροφής ή συλλογής των αυγών στο φυσικό περιβάλλον,
- Της βλάβης ή καταστροφής των τόπων αναπαραγωγής ή των τόπων ανάπαυσης,
- Της κατοχής, της μεταφοράς, της πώλησης ή της ανταλλαγής και της προσφοράς προς πώληση ή ανταλλαγή των δειγμάτων των ειδών που έχουν συλληφθεί στο φυσικό περιβάλλον, εκτός εκείνων που συνελέγησαν νομίμως πριν από τη θέση σε ισχύ της οδηγίας.

β) Ειδικά μέτρα

Πρόκειται για την εγκαθίδρυση ενός συστήματος ελέγχου των τυχαίων συλλήψεων και των θανατώσεων των ειδών του παραρτήματος IVα. Βάσει των πληροφοριών που συγκεντρώνονται, τα κράτη-μέλη αναλαμβάνουν τις απαιτούμενες περαιτέρω έρευνες ή μέτρα διατήρησης, ώστε να διασφαλισθεί ότι οι τυχαίες συλλήψεις ή θανατώσεις δεν θα έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στα εν λόγω είδη.

γ) Συμπληρωματικά μέτρα

Τα κράτη-μέλη εξετάζουν την ενδεχόμενη επανεισαγωγή των τοπικών ειδών του παραρτήματος IV στο έδαφός τους, εφόσον το μέτρο αυτό μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στη διατήρησή τους, και εφόσον πραγματοποιηθούν οι δέουσες διαβουλεύσεις με το ενδιαφερόμενο κοινό (άρθρο 22, α).

2.- Εξάλλου, το σύστημα της προστασίας των φυτικών ειδών(σημείο β του Παραρτήματος IV)[\[103\]](#) απαγορεύει, σύμφωνα με το άρθρο 13:

α) Την εκ προθέσεως αποκομιδή καθώς και τη συλλογή, κοπή, εκρίζωση ή καταστροφή δειγμάτων των ενλόγω ειδών, στην περιοχή της φυσικής κατανομής τους,

β) Την κατοχή, μεταφορά, εμπορία ή ανταλλαγή και προσφορά για εμπορικούς σκοπούς δειγμάτων των ενλόγω ειδών, που έχουν συλλεγεί από το φυσικό περιβάλλον.

Οι παραπάνω απαγορεύσεις ισχύουν για όλα τα στάδια του βιολογικού κύκλου των φυτών που αναφέρονται σ' αυτό το άρθρο (13).

B. Τα είδη σε καθεστώς διαχείρισης

Όπως η σύμβαση της Βέρνης στο άρθρο 7[\[104\]](#), έτσι και το άρθρο 14 της οδηγίας 92/43 διασφαλίζει σε ορισμένα είδη, που αναφέρονται στο παράρτημα V της οδηγίας και χαρακτηρίζονται και αυτά «κοινοτικού ενδιαφέροντος», ένα ειδικό καθεστώς.

Πράγματι, τα δείγματα των ειδών αυτών που λαμβάνονται στη φύση, καθώς και η εκμετάλλευσή τους, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μέτρων διαχείρισης στα πλαίσια μίας εθνικής πολιτικής. Όπως και τα είδη του παραρτήματος IV, τα είδη αυτά, τα οποία πάντως θεωρούνται λιγότερο απειλούμενα[\[105\]](#), είναι είτε σε κίνδυνο είτε σπάνια είτε ενδημικά είτε ευάλωτα.

Όμως, η εγκαθίδρυση ενός τέτοιου καθεστώτος διαχείρισης εξαρτάται από τη θέληση των κρατών, σύμφωνα με το άρθρο 14 (Εάν «το κρίνουν αναγκαίο...»). Συνεπώς, τα κράτη δεν έχουν υποχρέωση να δράσουν[106]. Εάν στο πλαίσιο της διακριτικής τους ευχέρειας αναλάβουν πρωτοβουλία με απόφασή τους που βασίζεται στο αποτέλεσμα της εποπτείας που προβλέπει το άρθρο 11 της οδηγίας[107], τα μέτρα που θα λάβουν πρέπει να είναι τέτοια, ώστε η λήψη και η εκμετάλλευση των ειδών αυτών να είναι συμβατές προς μία «ικανοποιητική κατάσταση διατήρησής» τους.

Επίσης, εάν τέτοια μέτρα κρίνονται αναγκαία, περιλαμβάνουν, εκτός από την εποπτεία ιδίως, πολλές δράσεις των οποίων η φύση, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα (μέτρα) στο άρθρο 14 παρ. 2, συνιστά την κλασική πανοπλία των αστυνομικών μέτρων θήρας και αλιείας, που ισχύουν στα οικεία δίκαια των κρατών[108].

Τέλος, στο άρθρο 14 της οδηγίας 92/43 πρέπει να προσθέσουμε το άρθρο 15, το οποίο υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να απαγορεύουν ειδικότερα τη χρήση ορισμένων μέσων σύλληψης ή θανάτωσης -που απαριθμούνται στο παράρτημα VI-α- και κάθε μορφή σύλληψης ή θανάτωσης από τα μέσα μεταφοράς -που αναφέρονται στο παράρτημα VI-β- των ειδών του παραρτήματος V. Γενικότερα, τα κράτη-μέλη απαγορεύουν τη χρησιμοποίηση όλων των μη επιλεκτικών μέσων που είναι δυνατό να προκαλέσουν τοπικά την εξαφάνιση ή να διαταράξουν σοβαρά την ησυχία των πληθυσμών ενός είδους.

Γ. Οι παρεκκλίσεις από τα συστήματα προστασίας

Το άρθρο 16 της οδηγίας 92/43, εμπνεόμενο κατά ένα μεγάλο μέρος από το άρθρο 9 της σύμβασης της Βέρνης[109], προβλέπει για τα κράτη-μέλη τη δυνατότητα παρεκκλίσεων από την εφαρμογή των προηγούμενων συστημάτων προστασίας (άρθρων 12, 13, 14 και 15). Όμως, στο πλαίσιο της «κοινοτικοποίησης» (και) των

εξαιρέσεων[110], αυτές πρέπει να περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων εφαρμογής τους.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1, οι παρεκκλίσεις επιτρέπονται υπό τον όρο ότι δεν υπάρχει άλλη αποτελεσματική λύση και ότι δεν παραβιάζουν τη διατήρηση, σε ικανοποιητική κατάσταση, των πληθυσμών των συγκεκριμένων ειδών στην περιοχή της φυσικής τους κατανομής. Επίσης, οι παρεκκλίσεις πρέπει να δικαιολογούνται τουλάχιστον από έναν από τους πέντε λόγους που περιοριστικά αναφέρονται στην οδηγία. Από αυτούς πρέπει να επισημάνουμε τον τρίτο (γ) λόγο παρέκκλισης, τον οποίο δεν συναντάμε γενικά στις διεθνείς συμβάσεις για τη διατήρηση της άγριας ζωής[111], ήτοι «τους επιτακτικούς λόγους προέχοντος δημόσιου συμφέροντος, συμπεριλαμβανομένων τυχόν λόγων κοινωνικού ή οικονομικού χαρακτήρα»[112]. Όπως επισημαίνει και ο *N. de Sadeleer*, πρόκειται «αναμφισβήτητα για ρήτρα διαφυγής με χαρακτήρα εντελώς υπερβολικό»[113], η οποία, ας σημειωθεί, δεν υπήρχε στην πρόταση της Επιτροπής. Γενικά οι παρεκκλίσεις φαίνονται υπερβολικά εκτεταμένες[114]. Τέλος, το άρθρο 16 παρ. 2 επιβάλλει στα κράτη να κοινοποιούν κάθε δύο χρόνια στην Επιτροπή μία έκθεση για τις παραπάνω παρεκκλίσεις που παραχωρήθηκαν[115].

Συμπεράσματα

Η οδηγία 92/43, άνκαι αποτελεί βραδεία αντίδραση σε σχέση με το εύρος και τη σοβαρότητα της απειλής για την κοινοτική φυσική κληρονομιά, φιλοδοξεί για μία πιο αποτελεσματική, άμεση και συνολική προστασία της βιοποικιλότητας, μέσω της σύστασης του δικτύου Natura 2000, το οποίο θα αποτελείται από τόπους που θα καλύπτουν τα κάθε είδους φυσικά ενδιαίτηματα και ενδιαίτηματα ειδών. Το βάρος της προστασίας συγκεντρώνεται, σε αντίθεση με την οδηγία 79/409, στην προστασία των φυσικών ενδιαιτημάτων μέσω λεπτομερειακών και περίπλοκων διαδικασιών.

Η παραπάνω όμως φιλοδοξία προσκρούει σε νομικό επίπεδο όχι μόνο στη δυσκολία

συνύπαρξης της οδηγίας με άλλες διατάξεις (διεθνείς, αλλά και της οδηγίας 79/409, την οποία αντικαθιστά μερικώς) για επιμέρους ζητήματα, αλλά και στις απαιτήσεις της ίδιας της οδηγίας για την υλοποίησή της[116] από τα κράτη-μέλη, λόγω του λεπτομερειακού, επιστημονικού και μακροπρόθεσμου (διαδικαστικού) χαρακτήρα της.

Τα κράτη-μέλη καλούνται, όταν δεν χρησιμοποιούν τις παρεκκλίσεις λόγω οικονομικών αδυναμιών ή συμφερόντων[117], να διαδραματίσουν, ιδίως σε «δεύτερο βαθμό» (τρίτο στάδιο διαδικασίας καθορισμού μίας Ε.Ζ.Δ.), ένα πολύ σημαντικό και δύσκολο ρόλο, επεξεργαζόμενα μία καθαρή εθνική πολιτική προστασίας στον τομέα αυτό, δίνοντας «ζωή» στη «μουσειακή» και λίγο ή πολύ «τεχνητή» κατάτμηση της φύσης[118]. Παράλληλα, η υλοποίηση της οδηγίας είναι και μία αφορμή για πολλά κράτη για μία αρχική ή και περαιτέρω συνολική επιστημονική και όχι πλέον φυσιολατρική έρευνα και καταγραφή των ειδών και των ενδιαιτημάτων τους[119], σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Τέλος, είναι αυτονόητο ότι η οδηγία δεν θα επιτύχει το στόχο της, όσο η σταδιακή υλοποίησή της δεν συνοδεύεται από ουσιαστικές προσπάθειες και στους άλλους τομείς (π.χ. ατμοσφαιρική ρύπανση, απόβλητα, χημικά λιπάσματα, φυτοφάρμακα κ.λπ.) της κοινοτικής πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος[120].

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Betsch, J.-M., Sur quelques aspects scientifiques relatifs à la protection des écosystèmes des espèces et de la diversité biologique, *Revue Juridique d' Environnement*, 1991, v° 4, σ. 443.

Beurieu, J.-P., Le droit à la biodiversité, *Revue juridique d' Environnement*, 1996, v°

1-2, σ. 5.

Γεωργιάδης, Θ. - Τζανουδάκης, Δ., Η βιοποικιλότητα ως παράγοντας ισορροπίας του πλανήτη και επιβίωσης του ανθρώπου, Το Ελληνικό Περιβάλλον, 1, Εκδ. Σαββάλα, 1996, σ. 19.

Chauvet, M. - Olivier, L., La biodiversité enjeu planétaire, Sang de la Terre, 1993, σ. 34.

Clemm, C. de, Biological diversity conservation and the Law. Legal mechanisms for conserving species and ecosystems, IUNC Gland and Cambridge, 1993.

Cornaert, M.-H., Mieux connaître notre environnement pour mieux le gérer: du programme Corine, à l'agence européenne pour l'environnement, Revue de Marché Commun 1991, n° 352, σ. 774.

Hermitte, M.-A., La Convention sur la diversité biologique, Annuaire Français du Droit International 1992, σ. 884.

Julien, B., The implementation of the directive on habitats, εισήγηση in: Natura 2000, Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/EOK στην Ελλάδα, ημερίδα WWF Ελλάς, Αθήνα 12 Οκτωβρίου 1995.

Καλλία-Αντωνίου, Α., Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία προστασίας περιβάλλοντος, Έτη 1989-1994, ΕΚΒΥ, 1995.

Klemm, C. de, La conservation de la diversité biologique et l' aménagement de l' espace rural: état de Droit International et éléments de Droit Comparé, Revue de Droit Rural, 1995, ν° 234, σ. 277.

Klemm, C. de, Les instruments juridiques de protection de la flore sauvage, Εισήγηση στο πρώτο ευρωπαϊκό Συνέδριο για την προστασία της άγριας χλωρίδας, (Planta Europa), 2-8 Septembre 1995, Hyeres-France.

Krämer, L., The independancy of community and member state activity on natural protection within the European Community, Ecology Law Quarterly 1993, σ. 28.

Krämer, L., LIFE - Un instrument financier pour l' environnement, in Developpements recents du Droit Communautaire de l' environnement, Ph. Renaudiere - p. Van Pelt (ed), Bruxelles, 1995, σ. 21.

Krämer, L., Παλαιολόγου, Ν., Η Συνθήκη της ΕΟΚ και η προστασία του περιβάλλοντος. Εκδ. Α. Σάκκουλα, 1992.

Λαζαρέτου, Θ., Οδηγός για την έννομη προστασία της φύσης, ΕΚΒΥ, Θεσσαλονίκη, 1994.

Lagier, C., L' Europe et l' environnement: la directive 92/43/CEE du 21 mai 1992 sur la conservation des habitats naturels de la faune et de la flore sauvages, Gazette du Palais, 1-2 Φεβρουαρίου 1995, σ. 14.

Lereque, F. - Glachant, M., Diversité génétique, La Recherche, 1992, ν° 239, σ. 120.

Λουλούδης, Λ., Προστασία της φύσης και ελληνική γεωργία μετά το 1992, εισήγηση in Natura 2000, Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, ημερίδα, Αθήνα, 12 Οκτωβρίου 1995, σ. 95.

Maitland, P.-S., Protection des poissons d' eau douce menacés en Europe, Conseil de l' Europe, coll. cauvegerde de la nature, 1992, ν° 46.

Νικολόπουλος, Τ., Τα νέα χρηματοδοτικά μέσα προστασίας του περιβάλλοντος, Νέα Οικολογία, τ. 131, 1995, σ. 36.

Παλαιολόγου, Ν., Η νομοθετική δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος κατά το έτος 1996, Νόμος και Φύση, τ. 1 (1997), σ. 218.

Παλαιολόγου, Ν., Καταγγελίες κατά της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά το έτος 1995, Νόμος και Φύση, τ. 3 (1996), σ. 656.

Παπαδημητρίου, Γ., Η θέση της οδηγίας 92/43 στην Ελληνική έννομη τάξη και η σημασία της για την προστασία των φυσικών οικοτόπων καθώς επίσης της άγριας χλωρίδας και πανίδας, εισήγηση in: Natura 2000. Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/EOK στην Ελλάδα, ημερίδα WWF Ελλάς, Αθήνα, 12 Οκτωβρίου 1995, σ. 28.

Ramade, F., La conservation de la diversité biologique: sa signification écologique et ses implications dans la mise en oeuvre de la protection de la nature et de ses ressources, Le courrier de la nature, 1991, ν° 130, σ. 16.

Renaudière, Ph., La mise en oeuvre du Droit Communautaire de l' environnement: une nouvelle communication de la Commission, Aménagement - Environnement, 1997, 1, σ. 3.

Sadeleer, N. de, La directive 9/43 concernant des habitats naturels ainsi que de la faune et de la flore sauvages: vers la reconnaissance d' un patrimoine naturel de la Communauté Européenne, Revue du Marché Commun et de l' Union Européenne 1983, ν° 364, σ. 24.

Sadeleer, N. de, La conservation de la nature au delà des espèces et des espaces: l' émergence des concepts écologiques en Droit International, in Images et usages de la nature en Droit, Faculté de l' Université, «Saint-Louis» Bruxelles, 1993, σ. 192.

Samiotis, G., The legal protection of wetlands and the «Ramsar convention», Environmental policy and law 1993, τ. 23, ν° 3, 4, σ. 162.

Σαμιώτης, Γ., Το διεθνές δίκαιο της άγριας ζωής, Οι διεθνείς ρυθμίσεις για την προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, Εκδ. Α. Σάκκουλα, 1996.

Σαμιώτης, Γ., Η συνδιάσκεψη του Ρίο και η σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα, Νέα Οικολογία. 1994, σ. 28.

Σαμιώτης, Γ., Οι πρόσφατες εξελίξεις στο μέτωπο της βιοποικιλότητας, Νέα Οικολογία, 1995, σ. 31.

Σαμιώτης, Γ. - Τσάλτας, Γ., Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος, Εκδ. Παπαζήση, 1990.

Sasson, A., La conservation des ressources végétales, La Recherche 1986, ν° 181, σ. 282.

Σημαντικές περιοχές για τα πουλιά της Ελλάδας, Ειδική έκδοση της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας, 1994.

Χλέπας, Ν. - Μέρτζιου, Ε., Οδηγός του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος, Εκδ. Παπαζήση, 1996.

Wils, W.P.J., La protection des habitats naturelles en Droit Communautaire. Cahiers de Droit Communautaire, 1994, ν° 3-4, σ. 398.

Wils, W., Subsidiarity and EC environmental policy: Taking people's concerns seriously, Journal of Environmental Law, 1994, ν° 1, σ. 83.

[* Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του «διαρκούς μαθήματος» Jean Monnet «Δίκαιο και πολιτική περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης».](#)

[1] Βλ. το σχετικό ψήφισμα του Συμβουλίου των Ε.Κ., το οποίο εξέφραζε τη σπουδαιότητα και την προτεραιότητα που αναγνωριζόταν στην κοινοτική δράση για τη διατήρηση της φύσης, ΕΕΕΚ, C 328, σ. 29.

[2] Γ. Σαμιώτη, Το διεθνές δίκαιο της άγριας ζωής, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1996, σ. 745 επ. και σ. 746.

[3] ΕΕΕΚ, C 247, 21 Σεπτεμβρίου 1988, σ. 3.

[4] ΕΕΕΚ, C 195, 3 Αυγούστου 1990, σ. 1.

[5] ΕΕΕΚ, C 75, 20 Μαρτίου 1991, σ. 12.

[6] ΕΕΕΚ, L 206, 22 Ιουλίου 1992, σ. 7. Βλ. σχετικά Θ. Λαζαρέτου, Οδηγός για την έννομη προστασία της φύσης, ΕΚΒΥ, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 231 επ.. C. Lagier, L' Europe et l' environnement: La directive 92/43/CEE du 21 Mai 1992 sur la conservation des habitats naturels de la faune et de la flore sauvages, Gazette du Palais (G.P.) 1-2 Φεβρουαρίου 1995, σ. 14. N. de Sadeleer, La directive 92/43 concernant la conservation des habitats naturels ainsi que de la faune et de la flore sauvages: vers la reconnaissance d' un patrimoine naturel de la Communauté Européenne, Revue du Marché Commun et de l' Union Européenne (R.M.C.U.E.) 1993, n° 364, σ. 24. W.P.J. Wils, La protection des habitats naturels en Droit Communautaire, Cahiers de Droit Communautaire (C.D.C.), 1994, n° 3-4, σ. 398 επ.. G. Samiotis, The legal protection of wetlands and the «Ramsar Convention», Environmental Policy and Law (E.P.L.) τ. 23, ν° 3, 4, σ. 162. C. de Klemm, Les instruments juridiques de protection de la flore sauvage, Εισήγηση στο πρώτο ευρωπαϊκό συνέδριο για την προστασία της άγριας χλωρίδας (Planta Europa), 2-8 Σεπτεμβρίου 1995, Hyeres-France. Γ. Σαμιώτη, όπ.π., σ. 745 επ.

[7] C. Lagier, όπ.π., Γ. Σαμιώτη, όπ.π., σ. 748. Για το ιστορικό της υιοθέτησης της οδηγίας 92/43, βλ. ιδίως N. de Sadeleer, όπ.π., σ. 25-26.

[8] Για μία λεπτομερή καταγραφή της ιστορικής εξέλιξης της κοινοτικής δράσης στον τομέα αυτό, βλ. L. Krämer, The interdependency of Community and Member state activity on nature protection within the European Community, Ecology Law Quartely (E.L.Q.), 1993, σ. 28.

[9] ΕΕΕΚ L. 103, 25 Απριλίου 1979, σ. 1, η οποία τροποποιείται από την οδηγία 91/244 της 6ης Μαρτίου 1991, ΕΕΕΚ L 115, 8 Μαΐου 1991, σ. 41. Βλ. γι' αυτήν κυρίως Γ.

Σαμιώτη, όπ.π., σ. 683, επ. *L. Krämer - N. Παλαιολόγου*, Η Συνθήκη της ΕΟΚ και η προστασία του περιβάλλοντος, Αθήνα - Κομοτηνή, 1992, σ. 202 επ. Επίσης περιληπτικά *Θ. Λαζαρέτου*, όπ.π., σ. 29 επ.. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 404 επ.. *N.K. Χλέπα - Ε. Μέρτζιου*, Οδηγός του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος, Εκδ. Παπαζήση, 1996, σ. 284 επ.

[10] Βλ. αναλυτικά *Γ. Σαμιώτη*, όπ.π., σ. 347 επ. και σ. 407 επ.. adde *Θ. Λαζαρέτου*, όπ.π., σ. 12 επ.. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 428 επ.. *N. Χλέπα - Ε. Μέρτζιου*, όπ.π., σ. 28 επ.. επίσης *Γ. Σαμιώτη - Γ. Τσάλτα*, Διεθνής Προστασία του περιβάλλοντος, 1990, σ. 212 επ.

[11] Βλ. απόφ. 82/72 του Συμβουλίου της 3ης Δεκεμβρίου 1981 (ΕΕΕΚ 1982, L 38, σ. 1) για τη σύμβαση της Βέρνης. Απόφ. 82/461 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 1982 (ΕΕΕΚ 1982, L 210, σ. 10) για τη σύμβαση της Βόννης.

[12] Χωρίς όμως στην πράξη να έχει τούτο εμπεδωθεί, με αποτέλεσμα η Επιτροπή να μην ασχολείται με τον έλεγχο της εφαρμογής τους από τα κράτη-μέλη. έτσι *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 429.

Η σύμβαση καθεαυτή δεν επιτρέπει την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σ' αυτήν, αλλά η Επιτροπή έχει συστήσει από το 1974 στα κράτη-μέλη να προσχωρήσουν (σύσταση 75/66 της Επιτροπής, 20 Δεκεμβρίου 1974, ΕΕΕΚ 1975, L. 21, σ. 24), ενώ παράλληλα ευρίσκεται σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία της συμβάσεως (βλ. σχετικά απάντηση της 20ής Σεπτεμβρίου 1990 του Επιτρόπου *Ripa di Meana* σε γραπτή ερώτηση, ΕΕΕΚ 1991, C 90, σ. 19. επίσης απάντηση της 28ης Σεπτεμβρίου 1992 του *Van Miert*, ΕΕΕΚ 1992, C 317, σ. 24). βλ. *W.P.J. Wils*, όπ.π.

[14] Βλ. ν.δ. 191/1974 για τη σύμβαση Ραμσάρ. Ν. 1335/1983 για τη σύμβαση της Βέρνης.

[15] Η οδηγία υιοθετήθηκε πριν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στη βάση του άρθρου 130Π Συνθ. ΕΟΚ. Κατά την ορθότερη γνώμη, η κοινοτική δράση για την προστασία των φυσικών οικοτόπων είναι συμβατή με την αρχή της επικουρικότητας, διότι η δράση της αποσκοπεί στη θεραπεία ενός περιβαλλοντικού προβλήματος που έχει διασυνοριακές διαστάσεις. βλ. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 403-404. του ιδίου, *Subsidiarity and EC environmental policy: Taking people's concerns seriously*, *Journal of Environmental Law (J.E.L.)*, 1994, σ. 83 επ. Επίσης *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 26-27. βλ. επίσης και το 4ο αιτιολογικό σημείο του προοιμίου της οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο «...εφ' όσον οι απειλούμενοι οικότοποι και τα απειλούμενα είδη αποτελούν τμήμα της φυσικής κληρονομιάς της Κοινότητας και τα απειλούντα στοιχεία είναι γενικά διασυνοριακής φύσεως, είναι αναγκαίο να ληφθούν σε κοινοτικό επίπεδο μέτρα για τη διατήρησή τους. Αλλά και λόγοι οικονομικοί (χρηματοδότησης) και αποτελεσματικότητας της προστασίας της φυσικής κληρονομιάς, εγγενή στην αρχή της επικουρικότητας, συνηγορούν υπέρ της κοινοτικής αρμοδιότητας. έτσι *N. de Sadeleer*, όπ.π.

[16] Γ. Σαμιώτη, όπ.π., σ. 746. *N. de Sadeleer*, όπ.π.

[17] Σύμφωνα με το άρθρο 2: «η παρούσα οδηγία σκοπό έχει να συμβάλλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών-μελών, όπου εφαρμόζεται η συνθήκη». Σύμφωνα με το προοίμιο της οδηγίας (αιτιολ. σημείο 3): «...η παρούσα οδηγία συμβάλλει στο γενικό στόχο μίας διαρκούς ανάπτυξης, δεδομένου ότι ο κυριότερος σκοπός της είναι να ευνοήσει τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιφερειακές απαιτήσεις».

[18] Θ. Γεωργιάδη - Δ. Τζανουδάκη, Η βιοποικιλότητα ως παράγοντας ισορροπίας του πλανήτη και επιβίωσης του ανθρώπου, στο έργο: Το Ελληνικό Περιβάλλον, Αθήνα 1996, σ. 19. Επί αυτού επίσης βλ. *J.-M. Betsch*, Sur quelques aspects scientifiques relatifs à la protection des écosystèmes des espèces et de la diversité biologique, *Revue Juridique d' Environnement*, 1991 (R.J.E.), σ. 443. *F. Ramade*, La conservation de la diversité biologique: sa signification écologique et ses implications dans la mise en oeuvre de la protection de la nature et de ses ressources, *Le Courrier de la nature*, n° 130, (R.J.E.), 1991, σ. 16. *C. de Klemm*, La conservation de la diversité biologique et l' aménagement de l' espace rural: État de Droit International et éléments de Droit Comparé, *Révue du Droit Rural (R.D.R)*, 1995, n° 234, σ. 277.

[19] Βλ. επίσης *M. Chauvet - L. Olivier*, La biodiversité enjeu planetaire. Sang de la Terre, 1993, σ. 34 και 39.

[20] *F. Ramade*, όπ.π.

[21] Βλ. Θ. Γεωργιάδη - Δ. Τζανουδάκη, όπ.π., σ. 19 και κυρίως σ. 20.

[22] *F. Leveque - M. Glachant*, Diversité génétique, *La Recherche* 1992, n° 239, σ. 120.

[23] Για τη μείωση της γενετικής ποικιλότητας των καλλιεργούμενων φυτών, ειδικότερα στην Ελλάδα, βλ. Θ. Γεωργιάδη - Δ. Τζανουδάκη, όπ.π., σ. 20. βλ. επίσης *A. Sasson*, La conservation des ressources végétales, *La Recherche*, 1986, n° 181, σ. 282.

[24] *F. Ramade*, όπ.π., σ. 32.

[25] Βλ. *Γ. Σαμιώτη*, Η Συνδιάσκεψη του Ρίο και η Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα, *Νέα Οικολογία*, 1994, σ. 28. του ίδιου, Το Διεθνές δίκαιο..., όπ.π., σ. 738 επ., ιδίως σ. 741 επ.. *M.-A. Hermitte*, La Convention sur la diversité biologique, *Annuaire Français du Droit International (A.F.D.I.)*, 1992, σ. 844. *J.-P. Beurieu*, Le droit à la biodiversité, *R.J.E.*, 1996, ν° 1-2, σ. 5.

[26] Απόφαση 93/626 του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 1993, ΕΕΕΚ L. 309, 13 Δεκεμβρίου 1993, σ. 1.

[27] Ν. 2204/1994. Πρβλ. σχετικά επίσης *Γ. Παπαδημητρίου - Μ. Ασημακοπούλου*, Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, *Νόμος και Φύση*, τ. 2 (1995), σ. 229 επ.

[28] Το άλλο (πρώτο) κείμενο αφορά τη σύμβαση για τις κλιματικές αλλαγές με σκοπό την αντιμετώπιση του «φαινομένου του θερμοκηπίου», δηλαδή την αυξητική τάση της θερμοκρασίας.

[29] *Γ. Σαμιώτη*, όπ.π., *Νέα Οικολογία*, σ. 30.

[30] Οι Η.Π.Α. αρνήθηκαν στην αρχή να υπογράψουν τη σύμβαση, κάτι που έπραξαν ωστόσο τον Ιούνιο του 1993.

[31] Η φιλοσοφία -(αλλά και ο) μηχανισμός- συνίσταται στην προσφορά γενετικών πόρων από τις χώρες του Νότου (οι οποίες διαθέτουν τα 2/3 της βιολογικής ποικιλομορφίας) στις χώρες του Βορρά, οι οποίες θα παρέχουν με τη σειρά τους στους πρώτους τεχνολογία και οικονομικούς πόρους. Βλ. επίσης Γ. Σαμιώτη, Οι πρόσφατες εξελίξεις στο μέτωπο της βιοποικιλότητας, Νέα Οικολογία, 1995, σ. 22.

[32] Γ. Σαμιώτη, όπ.π., «Νέα Οικολογία», 1994, σ. 31. Δημιουργείται έτσι η εντύπωση ότι η επιβίωση της φύσης είναι και πάλι υπόθεση της οικονομίας. Οι ιδιώτες βλέπουν να διευρύνεται ο κύκλος εργασιών τους κάνοντας τη φύση εμπόρευμα και ενσωματώνοντάς την στον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής, ο οποίος βρίσκει τη θεσμική έκφρασή του σε μία τεχνο-ρυθμιστική οικολογία (ορθότερα περιβαλλοντολογία), η οποία, μέσω της αυτοσυντηρούμενης ανάπτυξης, θα «αξιοποιήσει» τη βιοποικιλότητα. Η εξέλιξη φαίνεται «λογική»: η φύση υποκαταστάθηκε από το περιβάλλον, τώρα το περιβάλλον υποκαθίσταται από τη βιοποικιλότητα. βλ. εκδοτικό σημείωμα Νέας Οικολογίας, 1994, σ. 5.

[33] Γ. Σαμιώτη, *ibid.*

[34] Ας σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα επιζητούσε κατά τις διαπραγματεύσεις ένα αυστηρότερο κείμενο κατά τα πρότυπα της οδηγίας 92/93.

[35] Βλ. C. de Clemm, Biological diversity conservation and the Law. Legal Mechanisms for conserving species and ecosystems, IUCN, Gland and Cambridge, 1993.

[36] Από το 1989 η Επιτροπή άρχισε να προσφεύγει κατά κρατών-μελών για παράβαση των υποχρεώσεών τους που απορρέουν από την οδηγία 79/409 σχετικά με την προστασία των οικοτόπων. (Βλ. Διάταξη του Προέδρου, 16 Αυγούστου 1989, υπόθεση C-57/89 και 57/89R, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλ. σ. 2849 και απόφ. 28 Φεβρουαρίου 1991, Συλλ. I-883. απόφ. 17 Ιανουαρίου 1991, υπ. C-334/89, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. I-102. απόφ. 2 Αυγούστου 1993, υπ. C-355/90, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλ. I-4221). βλ. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 398 επ. και σ. 400.

[37] Ο διεθνής νομοθέτης, στα πλαίσια της ολιστικής προστατευτικής προσέγγισης, προσπάθησε να προστατεύσει όχι πλέον τα είδη καθαυτά αλλά να επεκτείνει την προστασία τους στους βιότοπους (τα ενδιαιτήματα) που αυτά καταλαμβάνουν. *N. de Sadeleer*, *La conservation de la nature au delà des espèces et des espaces: l'émergence des concepts écologiques en Droit International. Images et usages de la nature en Droit*, Faculté de l' Université Saint-Louis, Bruxelles, 1993, σ. 192. Βλ. επίσης, για τα διεθνή προστατευτικά εργαλεία, τις εισηγήσεις του πρώτου θέματος (Thème I: L' utilisation des instruments juridiques et des accords pour conserver les plantes) του πρώτου ευρωπαϊκού συνεδρίου για την προστασία της άγριας χλωρίδας (Planta Europa), Hyeres-France, 2-8 Sept. 1995 (ιδίως την εισήγηση του *C. de Clemm*), όπ.π., σημ. 6.

[38] Βλ. γι' αυτήν κυρίως *Γ. Σαμιώτη*, όπ.π., σ. 693 επ.. επίσης, περιληπτικά, *Θ. Λαζαρέτου*, όπ.π., σ. 14. *Ν. Κ. Χλέπα - Ε. Μέρτζιου*, όπ.π., σ. 283.

[39] *Γ. Παπαδημητρίου*, Η θέση της οδηγίας 92/43 στην ελληνική έννομη τάξη και η σημασία της για την προστασία των φυσικών οικοτόπων, καθώς επίσης της άγριας χλωρίδας και πανίδας, Δακτυλογραφημένη εισήγηση Natura 2000, Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, Ημερίδα, Αθήνα, 12 Οκτωβρίου 1995, σ. 28, ειδικά σ. 30.

[40] Η Ελλάδα, όπως και πολλά άλλα κράτη-μέλη (βλ. *B. Julien*, *The implementation of*

the directive on habitats, εισήγηση in Natura 2000 (Ημερίδα), ό.π., σ. 7, ειδικά σ. 17), δεν έχει ακόμη ενσωματώσει την οδηγία στην εσωτερική της έννομη τάξη, αλλά σύμφωνα με τη θεωρία (και νομολογία) του κοινοτικού δικαίου περί αμέσου εφαρμογής, παρελθούσης της διετούς προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας, αυτή ισχύει ήδη στην ελληνική έννομη τάξη όχι μόνο ιεραρχικά αλλά και συστηματικά. έτσι *Γ. Παπαδημητρίου*, ό.π., σ. 28. Βλ. και γραπτή ερώτηση 392/95 σχετικά με την εναρμόνιση του ελληνικού δικαίου προς την οδηγία 92/43 (ΕΕΕΚ ν° C, 145, σ. 47).

[41] *C. de Klemm*, εισήγηση in *Planta Europa*, ό.π., σ. 6.

[42] Μία από τις διαφορές μεταξύ των οδηγιών 79/409 και 92/43 είναι και η πρόβλεψη πολλών ορισμών στη δεύτερη, κατά τα πρότυπα, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, της σύμβασης της Βόννης του 1979 για τη διατήρηση των αποδημητικών πουλιών. *W.P.J. Wils*, ό.π., σ. 410.

[43] Το πρόγραμμα Corine υιοθετήθηκε με την απόφαση ν° 85/338 του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1985 (ΕΕΕΚ L. 176, 6 Ιουλίου 1985, σ. 14) και περατώθηκε το 1990. Συνεχίστηκε από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος που συνεστήθη με τον κανονισμό 1210/90 της 7ης Μαΐου 1990 (ΕΕΕΚ L. 120, 11 Μαΐου 1990, σ. 1). βλ. *M.-H. Cornaert*, *Mieux Connaître notre environnement pour mieux le gérer: du programme Corine à l'agence européenne pour l'environnement*, *Revue du Marché Commun (R.M.C.)*, 1991, ν° 352, σ. 774.

[44] Ανάμεσα στα θηλαστικά βρίσκουμε το λύγκα, τη φώκια *monachus-monachus*, τον ευρασιατικό κάστορα, τη μαύρη αρκούδα, το λύκο (για τους ελληνικούς μόνο αυτοί νοτίως του 39ου παράλληλου), την άγρια κατσίκια κ.ά. Ιδίως η μαύρη αρκούδα και ο λύκος είναι τα σύμβολα της άγριας πανίδας της Ευρώπης που βρίσκονται σε κίνδυνο. Από τις πρώτες (βλ. έκθεση *M. Lentz-Cornette*, *Parlement Européen*, Doc. A2-0339/88, 1988-89) εκτιμάται ότι έχουν απομείνει περίπου 400 (εκ των οποίων 200 στην Ελλάδα), ενώ από τους δεύτερους (βλ. έκθεση *Graziani*, *Parlement Européen*, Doc

A2-0377/88, 1988-89) περίπου 1500 (κυρίως στην Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία και Ελλάδα). Τέλος, από τις φώκιες monachus-monachus δεν έχουν απομείνει παρά ελάχιστες. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα καταβάλει προσπάθειες εδώ και μερικά χρόνια για την προστασία αυτού του είδους ιδίως στην Ελλάδα και τη Μαδέρα (βλ. ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 22 Νοεμβρίου 1990, ΕΕΕΚ C. 324, 24 Δεκεμβρίου 1990, σ. 215).

[45] Ας σημειωθεί ότι στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν καταγραφεί 191 ενδογενή ψάρια. βλ. *P.-S. Maitland, Protection des poissons d' eau douce menacés en Europe, Conseil de l' Europe, Coll. Sauvegarde de la nature, 1992, ν° 46.*

[46] Όπ. π., σ. 24.

[47] Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 και 2 της οδηγίας, τα κράτη-μέλη καθορίζουν χωρίς προθεσμία -και σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΚ (υπόθεση C-355/90, Επιτροπή κατά Ισπανίας, της 2.8.1993, Συλλ. Ι - σ. 4201) η υποχρέωση αυτή είναι αμέσου ισχύος- τέτοιες ζώνες για τα είδη πουλιών που εμφανίζονται στο παράρτημα Ι και για τα μεταναστευτικά πουλιά. Τα παραρτήματα Ι και ΙΙΙ της οδηγίας αντικαθίστανται από τα παραρτήματα της οδηγίας 91/244 (βλ. supra σημ. 9). Στο παράρτημα Ι ο αριθμός των προστατευτέων πουλιών αυξάνεται από 144 σε 175.νας σημαντικός αριθμός τόπων που έπρεπε να είχαν καθορισθεί από τα κράτη ως Ζ.Ε.Π., σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο (4 παρ. 1 και 2) της οδηγίας 79/409, δεν έχει όμως ακόμη καθορισθεί. Η δεύτερη έκθεση εφαρμογής της οδηγίας (Com. 93, 572 τελικό, 24 Νοεμβρίου 1993), αναφέρει 600 Ζ.Ε.Π., οι οποίες καλύπτουν μία συνολική έκταση 5,5 εκατομ. στρεμμάτων, ενώ η Επιτροπή αναγνώρισε 1.413 ζώνες υψηλού ενδιαφέροντος για την προστασία της ορνιθοπανίδας (βλ. απάντηση της Επιτροπής σε γραπτή ερώτηση ν° 1798/88, ΕΕΕΚ C 151, της 19ης Ιουνίου 1989 σ. 37). βλ. *C. Lagier, όπ.π., σ. 15.* Ας σημειωθεί ότι με την Υ.Α. 414885/1985 (ΦΕΚ 757/Β), η οποία ενσωματώνει την κοινοτική οδηγία 79/409 στην ελληνική έννομη τάξη, αναβάλλεται για το μέλλον ο καθορισμός των Ζ.Ε.Π. Οι 11 υγρότοποι διεθνούς σημασίας-Ραμσάρ και οι 10 εθνικοί δρυμοί έχουν απλώς δηλωθεί ως περιοχές της οδηγίας 77/409. *Θ. Λαζαρέτου, όπ.π., σ. 30-31.*

Οι Ζ.Ε.Π. πρόκειται να συμπληρωθούν στο μέλλον με νέες ζώνες, οι οποίες θα προέρχονται από τον καθορισμό των ζωνών κοινοτικού ενδιαφέροντος για τα πουλιά (Ζ.Κ.Ε.Π.). Σύμφωνα με τον κατάλογο των Ζ.Κ.Ε.Π. (SFF3) που συνέταξε η Επιτροπή για τη βοήθεια των κρατών-μελών στον καθορισμό των Ζ.Ε.Π., στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί 113 ζώνες, αλλά η χώρα μας θεωρεί ότι μόνο 26 από αυτές αποτελούν τα «πιό κατάλληλα εδάφη σε αριθμό και επιφάνεια». Αλλά και γι' αυτά δεν έχει λάβει τα απαραίτητα μέτρα προστασίας. βλ. *L. Krämer - N. Παλαιολόγου*, όπ.π., σ. 209. επίσης, *N. Χλέπα - E. Μέρτζιου*, όπ.π., σ. 207 και 285. *adde*, Σημαντικές περιοχές για τα πουλιά της Ελλάδας, Ειδική έκδοση της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας, 1994, σ. 49.

[48] Ας σημειωθεί από τώρα ότι οι Ζ.Ε.Π. που προβλέπονται από την οδηγία 79/409 και οι ειδικές ζώνες διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.) που προβλέπονται από την οδηγία 92/43 (βλ. *infra* I.Γ.1) διέπονται πλέον, στο μεγαλύτερο μέρος τους, από τις ίδιες διατάξεις (ήτοι το άρθρο 5 παρ. 2, 3 και 4 της οδηγίας 92/43). Όμως η οδηγία 92/43 δεν καταργεί ούτε τροποποιεί το άρθρο 4 παρ. 1 και 2 της οδηγίας 79/409 που προβλέπει, όπως είδαμε παραπάνω (σημ. 47), τις Ζ.Ε.Π.. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 413-414.

[49] *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 414. Μπορεί να αποτελέσουν στοιχεία εφαρμογής σε άλλους τύπους, των κριτηρίων του παραρτήματος III της οδηγίας 92/43 ή εκτίμησης της αναλογικότητας των σχετικών συνεισφορών των διαφόρων κρατών-μελών του δικτύου Natura 2.000. *ibid*, σ. 414-415.

[50] Η επίσημη ελληνική μετάφραση κάνει λόγο για «ικανοποιητική» κατάσταση διατήρησης, αντί για «ευνοϊκή» (*favorable*) σύμφωνα με το γαλλικό κείμενο. Όσο και αν είναι μικρή η διαφορά στην απόδοση, δεν στερείται βαρύτητας και συνεπειών ως προς την υποχρέωση αποτελέσματος που συνεπάγεται η «κατάσταση διατήρησης».

[51] *C. de Klemm*, εισήγηση in: *Planta Europa*, όπ.π., σ. 5.

[52] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 16.

[53] *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 410. Κατά το συγγραφέα, η διαφορά αυτή εξηγείται πιθανόν, ανάμεσα σ' άλλους λόγους, από τη θέληση της Επιτροπής να διευκολύνει τον έλεγχο εφαρμογής της οδηγίας (μειώνοντας την ανάγκη χρήσης της προσφυγής κατά κράτους μέλους για μη τήρηση των κοινοτικών υποχρεώσεων (άρθρο 169 ΣυνθΕΚ), όπως δεν συνέβη με την οδηγία 79/409). *ibid.* Όμως, όπως παρατηρεί ο *N. de Sadeleer* (όπ.π., σ. 28), το άρθρο 4 της οδηγίας 79/409 δεν παρέχει ευρεία διακριτική εξουσία στα κράτη-μέλη για το χαρακτηρισμό των Ζ.Ε.Π., διότι αυτά περιορίζονται στο χαρακτηρισμό συγκεκριμένων καταστάσεων εν όψει των κριτηρίων που θέτει η οδηγία. Αυτό άλλωστε δείχνουν και οι σχετικές προσφυγές της Επιτροπής εναντίον των κρατών - μελών παραβατών (άρθρο 169 ΣυνθΕΚ).

[54] Τούτο οφείλεται στη βούληση συγκερασμού αφενός των οικολογικών απαιτήσεων και αφετέρου της αποφυγής επιβολής μίας πολιτικής υπερβολικά καταναγκαστικής στον τομέα διατήρησης της φύσης. έτσι ο *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 29.

[55] Εκ παραδρομής προφανώς γίνεται λόγος για ειδική ζώνη «προστασίας», ενώ πρόκειται για ειδική ζώνη «διατήρησης».

[56] Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, τα κράτη-μέλη διασφαλίζουν την εποπτεία της κατάστασης διατήρησης των ειδών και των οικοτόπων που αναφέρει το άρθρο 2, λαμβάνοντας υπόψη τους κυρίως τους τύπους φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας και τα είδη προτεραιότητας.

[57] *N. de Sadeleer*, *ibid.*

[58] Όμως στο γαλλικό επίσημο κείμενο γίνεται λόγος για επιστημονικές πληροφορίες «*pertinentes*», δηλαδή ορθές ή προσήκουσες ή, τουλάχιστον, κατάλληλες. Η νομική βαρύτητα (από άποψη χαρακτηρισμού και, παραπέρα, συνεπειών) της διαφοράς στην απόδοση είναι μεγάλη. Ας σημειωθεί ότι αλλού (άρθρο 5 παρ. 1), όπως θα δούμε παρακάτω (υπό 2), για τον ίδιο όρο (*pertinent*) οι μεταφραστικές υπηρεσίες χρησιμοποιούν για την απόδοσή του τον (ορθό) όρο «πρόσφορος». Βάση δεδομένων για τον έλεγχο του πρόσφορου ή της ορθότητας των προτάσεων των κρατών-μελών θα μπορούσε να αποτελέσει το πρόγραμμα *Corine*. βλ. *supra*, A, 1, σημ. 43.

[59] Το τυποποιημένο αυτό έντυπο εκτίθεται λεπτομερειακά στην απόφαση 97/266/EK της Επιτροπής που υιοθετήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1996 (ΕΕΕΚ L, 24.4.1997, σ. 1).

[60] Βλ. *B. Julien*, *όπ.π.*, σ. 18. Από ελληνικής πλευράς έχει κοινοποιηθεί ο επιστημονικός κατάλογος (με χάρτες κ.λπ.), σύμφωνα με τον οποίο έχουν επιλεγεί 296 περιοχές.

[61] Ως «τόπος κοινοτικής σημασίας» ορίζεται, σύμφωνα με την οδηγία (άρθρο 1, ια), ένας τόπος ο οποίος, στη βιογεωγραφική περιοχή που ανήκει, συνεισφέρει σημαντικά στη διατήρηση ή την αποκατάσταση ενός τύπου φυσικού οικοτόπου του παραρτήματος I ή ενός είδους του παραρτήματος II, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης και ο οποίος μπορεί επιπλέον να συνεισφέρει σημαντικά στη συνοχή της «Φύσης 2000» (*Natura 2000*) που αναφέρεται στο άρθρο 3 ή/και να συνεισφέρει σημαντικά στη συντήρηση της βιολογικής πολλαπλότητας στις συγκεκριμένες βιογεωγραφικές περιοχές. Για τα ζωικά είδη που καταλαμβάνουν εκτεταμένα εδάφη, οι τόποι κοινοτικής σημασίας αντιστοιχούν στις τοποθεσίες, μέσα στην περιοχή της φυσικής κατανομής των ειδών αυτών, οι οποίες παρουσιάζουν τα ουσιώδη για τη ζωή

και την αναπαραγωγή τους φυσικά ή βιολογικά στοιχεία.

[62] Σύμφωνα με το άρθρο 1, δ ως «τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας» ορίζονται οι τύποι φυσικών οικοτόπων που διατρέχουν τον κίνδυνο να εξαφανισθούν, και για τη διατήρηση των οποίων η Κοινότητα φέρει ιδιαίτερη ευθύνη λόγω του μεγέθους του τμήματος της φυσικής κατανομής τους που περιλαμβάνεται στο ευρωπαϊκό έδαφος. Αυτοί οι τύποι φυσικών οικοτόπων υποδηλώνονται κατά ειδικό τρόπο (με αστερίσκο) στο παράρτημα I (για παράδειγμα λιμνοθάλασσες, ποσειδωνίες, μεσογειακά εποχιακά τέλματα κ.λπ.).

[63] Ως «είδη προτεραιότητας» ορίζονται (άρθρο 1, η) τα είδη που βρίσκονται σε κίνδυνο, εξαιρουμένων εκείνων, η περιοχή φυσικής κατανομής των οποίων εκτείνεται οριακά μόνο στο ευρωπαϊκό έδαφος και τα οποία δεν διατρέχουν κίνδυνο ούτε είναι ευπρόσβλητα στην περιοχή του δυτικού παλαιοαρκτικού. Για τα είδη αυτά η Κοινότητα φέρει ιδιαίτερη ευθύνη για τη διατήρησή τους, λόγω του μεγέθους του τμήματος της περιοχής της φυσικής τους κατανομής στο ευρωπαϊκό έδαφος. Τα είδη αυτά μνημονεύονται με αστερίσκο στο παράρτημα II (για παράδειγμα ο λύκος, η φώκια *monachus-monachus*, ο λύγκας *pardina* κ.ά.).

[64] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 16.

[65] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 17 και σημ. 41.

[66] Έτσι, ορθά, αποδίδεται εδώ ο όρος *pertinent*.

[67] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 17.

[68] Πρβλ. και *C. Lagier*, *ibid.*

[69] Έτσι και ο *C. Lagier*, όπ.π., σ. 17.

[70] Η προϋπόθεση αυτή αφορά μόνο στις ενοχλήσεις, όπως ρητά προβλέπει το άρθρο 6 παρ. 2, ή και στην υποβάθμιση;

[71] Η διάταξη αυτή δεν διαφέρει ουσιαστικά από το άρθρο 4 παρ. 4 πρώτο εδάφιο της οδηγίας 79/409.

[72] Ερωτηματικά προκαλεί αυτός ο ορισμός, ο οποίος στερείται νομικής σαφήνειας. Από τι θα εξαρτηθεί η προσφυγή στη δημόσια γνώμη; Όπως και να έχει, δεν ανταποκρίνεται στη βασική αρχή του περιβαλλοντικού δικαίου, την αρχή της (υποχρεωτικής) δημοσιότητας, η οποία μάλιστα είναι υποχρεωτική στη διαδικασία που προβλέπει η γενική οδηγία 85/337.

[73] ΕΕΕΚ L. 175, 5 Ιουλίου 1985.

[74] Όπ.π.

[75] *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 30. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 416.

[76] ΕΕΕΚ L. 73, 14.3.1997, σ. 5.

[77] *N. de Sadeleer*, *ibid.*

[78] Πάντως, όπως ορθά επισημαίνεται (*N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 30), η ενδεχόμενη *ad hoc* υπεροχή του οικονομικού συμφέροντος επί του οικολογικού συμφέροντος, στα πλαίσια τροποποιήσεων των Ε.Ζ.Δ., πρέπει, κατά τη στάθμιση των δύο αγαθών, να μετριάζεται από το άρθρο 2 ΣυνθΕΕ που θέτει, τουλάχιστον, σε ισοδύναμο επίπεδο τα δύο αγαθά, αν δεν δίνει προτεραιότητα *ad hoc* στην προστασία του περιβάλλοντος, σύμφωνα και με τις τελευταίες νομολογιακές αλλά και «νομοθετικές» εξελίξεις και σε άλλους τομείς (π.χ. απόβλητα).

[79] Όπως π.χ. με ενδυνάμωση του καθεστώτος προστασίας του αλλοιωθέντος τόπου ή με υπόδειξη νέων ζωνών. *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 30.

[80] Στην απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 1991, υπόθεση C-57/89 (όπ.π., σημ. 36), το ΔΕΚ δεν δέχθηκε ότι κοινωνικο-οικονομικοί λόγοι μπορούν να περιλαμβάνονται στο γενικό συμφέρον και να μπορούν έτσι να θεωρούνται υπέρτεροι του συμφέροντος προστασίας του περιβάλλοντος που επιδιώκει η οδηγία 79/409. βλ. και *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 418 επ. Επίσης, στην απόφ. 11 Ιουλίου 1996, υπόθεση C-44/95, *Regina/Royal Society for the protection of birds* (αδημ.), το ΔΕΚ έκρινε ότι κατά την επιλογή της Ζ.Ε.Π. στα πλαίσια της οδηγίας 79/409, υπερτερεί ο επιδιωκόμενος από την οδηγία

σκοπός έναντι οποιουδήποτε δημοσίου ή άλλου οικονομικού σκοπού.

[81] *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 30.

[82] Βλ. *supra* A, 3, σημ. 48.

[83] Η οδηγία 92/43 δεν φαίνεται να αλλάζει τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. (απόφ. C-355/90, όπ.π.) σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 4 παρ. 4 της οδηγίας 79/409, σύμφωνα με την οποία το άρθρο αυτό εφαρμόζεται και στις περιοχές τις οποίες το κράτος, άνκαι πληρούσαν τα ορνιθολογικά κριτήρια του άρθρου 4 παρ.1, παρέλειψε να χαρακτηρίσει ανάλογα. Έτσι, το άρθρο 6 παρ. 2, 3 και 4 της οδηγίας 92/43 εφαρμόζεται από την ημερομηνία θέσης της σε εφαρμογή όχι μόνο στις Ζ.Ε.Π. που ήδη έχουν χαρακτηρισθεί και στις περιοχές που στην παραπάνω ημερομηνία ικανοποιούν τα ορνιθολογικά κριτήρια του άρθρου 4 παρ. 1 της οδηγίας 79/409, αλλά ενδεχομένως και σε άλλες περιοχές από την ημερομηνία χαρακτηρισμού των ή από την ημερομηνία που ικανοποιούνται τα παραπάνω ορνιθολογικά κριτήρια, λαμβάνοντας υπόψη την παλαιότερη ημερομηνία από τις δύο. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 418-419.

[84] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 18.

[85] Το ίδιο ισχύει, σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΚ (υπόθεση C-57/89 και υπόθεση C-355/90) για το άρθρο 4 παρ. 4 εδάφιο πρώτο της οδηγίας 79/409, το οποίο δεν περιέχει αιρέσεις και είναι επαρκώς σαφές. βλ. *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 420. επίσης, *L. Krämer*, όπ.π., σ. 335.

[86] Απάντηση της Επιτροπής σε γραπτή ερώτηση 3055/92, ΕΕΕΚ C 127, 7 Μαΐου 1993, σ. 38.

[87] Η βιοποικιλότητα είναι πιο έντονη στις μεσογειακές περιοχές της Κοινότητας (και ιδίως στα νησιά) που είναι και οι λιγότερο (οικονομικά) ευνοημένες. Ο αριθμός των ενδημικών φυτών, για παράδειγμα, είναι τουλάχιστον είκοσι φορές μεγαλύτερος σ' αυτές τις περιοχές από ό,τι στις άλλες. βλ. L'état d'environnement dans la Communauté Européenne, vol. III, 30 Μαρτίου 1992, σ. 47.

[88] Βλ. ενδέκατο αιτιολογικό σημείο.

[89] Αντίθετα με την οδηγία 79/409, στην οποία δεν περιέχεται καμία διάταξη που να προβλέπει χρηματοδότηση των μέτρων προστασίας που επιβάλλει.

[90] Κατά συνέπεια, τα κράτη-μέλη εξακολουθούν να έχουν τη χρηματοδοτική ευθύνη -όπως και στην οδηγία 79/409- των αναγκαίων μέτρων για την αποφυγή της επιδείνωσης των χαρακτηρισμένων οικοτόπων ή τις σημαντικές ενοχλήσεις των ειδών που ζουν εκεί. Βλ. και *W.P.J. Wils*, όπ.π., σ. 422.

[91] Έτσι και ο *C. Lagier*, όπ.π., σ. 18.

[92] Η Επιτροπή ενεργεί εδώ σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας.

[93] Στα πλαίσια του (διετούς) απολογισμού του προγράμματος δράσης. Η επανεξέταση γίνεται και εδώ σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας.

[94]α) ΕΕΕΚ L. 206, 22 Ιουλίου 1992.βλ. επ' αυτού *L. Krämer*, LIFE - un instrument financier pour l' environnement, στο έργο: *Développements récents du Droit Communautaire de l' environnement*, *Ph. Renaudière* και *P. van Pelt* (ed.), Bruxelles, 1995, σ. 21. επίσης *T. Νικολόπουλου*, Τα νέα χρηματοδοτικά μέσα προστασίας του περιβάλλοντος, *Νέα Οικολογία*, τ. 131, 1995, σ. 36. βλ. επίσης την ανακοίνωση της Επιτροπής, στα πλαίσια αυτού του κανονισμού, για τη χρηματοδότηση ενεργειών στα πλαίσια της οδηγίας 92/43, ΕΕΕΚ C 139, 21 Μαΐου 1994, σ. 3. Σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 13 αυτού του κανονισμού, δεν τροποποιούνται οι διατάξεις και η διαδικασία που προβλέπονται στην οδηγία 92/43. β) Για την πρώτη περίοδο εφαρμογής του, που έληξε την 31η Δεκεμβρίου 1995, διατέθηκαν με το LIFE 400 εκατ. ECU για τη συγχρηματοδότηση δράσεων στον τομέα του περιβάλλοντος. Πάντως, σημειώνεται ότι τα διαθέσιμα ποσά του LIFE είναι κατά πολύ κατώτερα αυτών των άλλων διαρθρωτικών ταμείων (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, FEOGA-Προσανατολισμός, ΕΤΕ κ.ο.π.). βλ. σχετικά *W.P.J. Wils*, ό.π., σ. 426.

[95] Ας σημειωθεί ότι ήδη πριν από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ιδρυθεί ένα «χρηματοδοτικό εργαλείο συνοχής» με τον κανονισμό 792/93 του Συμβουλίου της 30ής Μαρτίου 1993 (ΕΕΕΚ 1993, L. 79, σ. 74) που εκδόθηκε με βάση το άρθρο 235 ΣυνθΕΕ, του οποίου η ισχύς παρατάθηκε με τον κανονισμό 566/94 του Συμβουλίου της 10ης Μαρτίου 1994 (ΕΕΕΚ 1994, L. 72, σ. 1).

[96] Βλ. *W.P.J. Wils*, ό.π., σ. 427.

[97] COM (96) 500. βλ. *Ph. Renaudière*, La mise en oeuvre du Droit Communautaire de l' environnement: Une nouvelle communication de la commission, *Aménagement - Environnement*, 1997, 1, σ. 3, ειδ. 6.9. βλ. επίσης την προηγούμενη σχετική ανακοίνωση της Επιτροπής της 22ας Νοεμβρίου 1995 για την πολιτική συνοχής και το

περιβάλλον, COM (95) 509.

[98] Βλ. *supra*, Εισαγωγή, σ. 9 και σημ. 38.

[99] *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 31.

[100] Ο κατάλογος αυτός είναι όμοιος με τον κατάλογο του Παραρτήματος II της σύμβασης της Βέρνης.

[101] Μεταξύ άλλων, στον κατάλογο βρίσκουμε τον ευρασιατικό κάστορα, το λύγκα, τη χελώνα *caretta-caretta*, τη φώκια *monachus-monachus*, τον άγριο γάτο κ.ά

[102] Οι οποίες αναπαράγουν σχεδόν πανομοιότυπα το άρθρο 6 της σύμβασης της Βέρνης.

[103] Σημειώνεται ότι στο Παράρτημα αυτό περιλαμβάνονται επίσης και όλα τα είδη φυτών που αναφέρονται στο Παράρτημα II, β. βλ. *supra* I, A, 3.

[104] Βλ. σχετικά, *Γ. Σαμιώτη*, όπ.π., σ. 698.

[105] *N. de Sadeleer*, όπ.π., σ. 31.

[106] *C. Lagier*, όπ.π., σ. 19.

[107] Βλ. *supra*, I, Β σημ. 56.

[108] Σε σύγκριση με το άρθρο 7 της σύμβασης της Βέρνης, το άρθρο 14 παρ. 2 της οδηγίας είναι πιο πλήρες. βλ. *C. Lagier*, *ibid.* Έτσι, τα μέτρα αυτά, μεταξύ άλλων, συνίστανται: - σε κανόνες για την πρόσβαση σε συγκεκριμένους τομείς (δηλαδή τις λεγόμενες *réerves*), - στην προσωρινή ή τοπική απαγόρευση της λήψεως δειγμάτων από το φυσικό περιβάλλον και της εκμετάλλευσης ορισμένων πληθυσμών, - στην υπαγωγή σε κανόνες των περιόδων ή/και των τρόπων λήψεως των δειγμάτων, - στην υπαγωγή της λήψεως των δειγμάτων σε κυνηγετικούς ή αλιευτικούς κανόνες, ώστε να λαμβάνεται υπόψη η διατήρηση των οικείων ειδών, - στη θέσπιση ενός συστήματος αδειών για τη λήψη δειγμάτων ή ποσοτώσεων, - στην υπαγωγή σε κανόνες της αγοράς, της πώλησης, της διάθεσης προς πώληση, της κατοχής ή της μεταφοράς με σκοπό την πώληση δειγμάτων, - στην εκτροφή ζωικών ειδών υπό αιχμαλωσία, καθώς και στην τεχνητή αναπαραγωγή φυτικών ειδών, υπό συνθήκες αυστηρά ελεγχόμενες, - στην αποτίμηση του αποτελέσματος των εκδιδόμενων μέτρων.

[109] Βλ. *Γ. Σαμιώτη*, *ibid.*

[110] Βλ. για παράδειγμα τις κοινοτικοποιημένες εξαιρέσεις («δημόσιας τάξης») στον τομέα της ελεύθερης διακίνησης των προσώπων και των εμπορευμάτων.

[111] Βλ. άρθρο 9 της σύμβασης της Βέρνης και άρθρο 9 της οδηγίας 79/409.

[112] Οι άλλοι λόγοι είναι: α) για να προστατεύσουν την άγρια πανίδα και χλωρίδα και να διατηρήσουν τους φυσικούς οικοτόπους. β) για να προλάβουν σοβαρές ζημιές, ιδίως των καλλιεργειών κ.ά.. γ) για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς λόγους, για λόγους αποκατάστασης πληθυσμών και επανεισαγωγής των ενλόγω ειδών και για επιχειρήσεις αναπαραγωγής που απαιτούνται για τους σκοπούς αυτούς. δ) για να επιτρέψουν, υπό όρους αυστηρά ελεγχόμενους, την επιλεκτική και ποσοτικά περιορισμένη σύλληψη ή κράτηση περιορισμένου αριθμού μερικών δειγμάτων των ειδών του παραρτήματος IV.

[113] Ibid, σ. 31.

[114] Πρβλ. και Γ. Σαμιώτη, ό.π., σ. 698 και σ. 690. για τις παρεκκλίσεις της σύμβασης της Βέρνης και της οδηγίας 79/409 αντίστοιχα.

[115] Στην έκθεση, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 3, πρέπει να περιλαμβάνονται: α) τα είδη τα οποία αφορούν οι παρεκκλίσεις και τους λόγους της παρέκκλισης, β) τα μέσα, τα συστήματα ή τις μεθόδους σύλληψης ή θανάτωσης ζωικών ειδών που επετράπησαν και τους λόγους της χρησιμοποίησής τους, γ) το χρόνο και τον τόπο παροχής αυτών των παρεκκλίσεων, δ) την αρμόδια αρχή να δηλώνει και να ελέγχει ότι οι απαιτούμενοι όροι τηρούνται, και ε) τα χρησιμοποιούμενα μέτρα ελέγχου και τα αποτελέσματά τους.

[116] Όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ. supra, σημ. 40), πολλά κράτη (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα) δεν έχουν ενσωματώσει την οδηγία στο εσωτερικό τους δίκαιο ούτε έχουν διαβιβάσει στην Επιτροπή, σύμφωνα με το πρώτο στάδιο

του χρονοδιαγράμματος υλοποίησής της (άρθρο 4 παρ. 1, βλ. *supra* I, B, 1, α) που έληξε στις 10 Ιουνίου 1995, τον κατάλογο με τους προστατευτέους τόπους και τις συνοδευτικές πληροφορίες. Ως προς την Ελλάδα, το 1995 κατατέθηκε στην Επιτροπή καταγγελία για έγκριση εγκατάστασης υδροηλεκτρικού σταθμού μέσα σε περιοχή που εμπίπτει στο δίκτυο «Natura 2000» των ευρωπαϊκών οικοτόπων. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η Ελλάδα, παραλείποντας να υποβάλει έγκαιρα τον κατάλογο με τις περιοχές που χρήζουν προστασίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που καθορίζουν οι διατάξεις οδηγίας 92/43. βλ. *N. Παλαιολόγου*, Καταγγελίες κατά της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά το έτος 1995, *Νόμος και Φύση*, τ. 3 (1996), σ. 656 επ. και σ. 657. Επίσης υπάρχει καταγγελία για μη σύνταξη διαχειριστικών σχεδίων σύμφωνα με την οδηγία. βλ. Εφημ. «Το Βήμα», 26.1.1997, Α 38, 54. Ήδη κοινοποιήθηκε στην Ελλάδα από την Επιτροπή προειδοποιητική επιστολή για μη εφαρμογή της οδηγίας. βλ. *A. Καλλία-Αντωνίου*, Ελληνική και κοινοτική νομοθεσία προστασίας περιβάλλοντος. Έτη 1989-1994, ΕΚΒΥ, 1995, σ. 179. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι από ελληνικής πλευράς έχει περατωθεί η σύνταξη του επιστημονικού καταλόγου των τόπων με τις συνοδευτικές πληροφορίες (χάρτες κ.λπ.), υπό τον συντονισμό του ΕΚΒΥ. Σύμφωνα με αυτόν προτείνονται 296 περιοχές, ταξινομημένες σε τρεις κατηγορίες (Α, Β, C). Για τις παραβιάσεις γενικά των κρατών μελών της οδηγίας 92/43 και της οδηγίας 79/409 βλ. *N. Παλαιολόγου*, όπ.π., σ. 659. επίσης για τη σχετική νομολογία βλ. *A. Καλλία-Αντωνίου*, όπ.π., σ. 189.

[117] Ήδη η Γαλλία δήλωσε, κάτω από την πίεση των αγροτών και των κυνηγών, ότι δεν θα εφαρμόσει την οδηγία 92/43. Η Επιτροπή αποφάσισε να προσφύγει στο ΔΕΚ. βλ. σχετικά *N. Παλαιολόγου*, Η νομοθετική δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος κατά το έτος 1996, *Νόμος και Φύση*, τ. 4 (1997), σ. 218. βλ. και *Λ. Λουλούδη*, Προστασία της φύσης και ελληνική γεωργία μετά το 1992, δακτυλογραφημένη εισήγηση in: *Natura 2000...*, Ημερίδα, όπ.π., σ. 95, ειδικά σ. 102.

[118] Πρβλ. *N. deSadeleer*, όπ. π. σ. 32.

[119] Στα πλαίσια αυτά η οδηγία προβλέπει (άρθρο 17) την εγκαθίδρυση ενός συστήματος αμοιβαίων πληροφοριών ανάμεσα στην Επιτροπή και στα κράτη-μέλη. Η εξαμηνιαία έκθεση που προετοιμάζει κάθε κράτος-μέλος για την Επιτροπή

γνωστοποιείται και στο κοινό.

[120] Έτσι και ο *N. de Sadeleer*, *ibid.* Για την επίδραση της οδηγίας 92/43 (αλλά και της οδηγίας 79/409) στη γεωργία και την ενσωμάτωσή της στην ΚΑΠ βλ. *Λ. Λουλούδη*, *όπ.π.*